

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת קורח

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת קורח

מפתח העניינים

אור הנשמה בוקע מופניו של האדם / מעלתו של מי שמשומח את חבירו / בשני יצריך - על האדם לכוון את כל תכונותיו וכוחותיו לעבודת השי"ת / גדר הליצנות - הזלזול בדברים אמיתיים וחשובים / ליצנותו של קרח מהמצוות / הליצנות מאבדת את לב האדם ואת דעתו / אין תקנה ללץ אלא בשפטים

מפתח חידושי תורה

- א. בענין בוקר ויודע ה' את אשר לו ..... יז
ב. בענין ה' יתירה בראש התיבה ..... יט
ג. בענין מי נקרא רשע ..... כב

מפתח שנות חיים

- קנב. ענוה ..... כד
קנג. עקירת שינים ..... כו
קנד. עשיית רצון השי"ת ..... כח
קנה. פאות הראש ..... כח
קנו. פורק עול ורשע ..... כט
קנז. פורים ..... לא
קנה. פיוטים ..... לב
קנט. פרו ורבו ..... לד

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין בל תוסיף בעושה מצוה מספק ..... לח
ב. בענין "שש ועירה דם הפר" ..... מא

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יוסף בן אסתר
שמועון בן עליה	יפה בת עליה	יעקב בן עליה
סימי בת חנה	אליהו מאיר בן סימי	מרגלית בת סימי
מסעוד בן אסתר	מסעודה בת חסיבה	פיבי בת חסיבה

תנצב"ה

אור הנשמה בוקע מפניו של האדם

בעזרת ה' יתברך נראה לעיני ולהתבונן בפרשת השבוע, פרשת קרח.

כשאנחנו מתבוננים בפרשת קרח ותוהים על קנקנו, עלינו לדעת שהוא כלל וכלל לא היה אדם קטן. הוא לא היה מאותם אנשים שכתב עליהם הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פנ"א) ש'מגדר קוף יצאו ולכלל אדם לא הגיעו', אלא אדרבה, מנושאי הארון היה, והלא 'כל המחובר לטהור - טהור' (כלים פ"ב ב'). אם נתנו לקרח להיות מנושאי ארון הברית, פירוש הדבר שהיתה לו שייכות עם ארון הברית. ואף נצנצה בו רוח הקדש, כמו שאמרו רבותינו (במדבר רבה יח, ח) ש'עיניו הטעתו', ועם כל זה הדרדר והגיע למצב הזה שירד שאולה, ואמרו בגמרא (סנהדרין קי.) שקרח היה גם מן השרופין וגם מן הבלועין.

צריכים אנחנו להתבונן, מה קרה ומה אירע לו לקרח, שהביא אותו לצאת מקרב ישראל. קרח מגיע ומורד במשה רבינו, מקהיל קהלות סביבו ומגייס לצידו מאתים וחמישים 'נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם', 'רברבי כנישתא', כלשון התרגום, הגדולים שבחבורה. איך קרח עצמו נפל בפח הזה, ואיך כל אלו הגדולים הצטרפו אליו? וכי לא הכירו את משה רבינו ולא ידעו את גדולתו?! וכי באמת חשבו שהוא בדאי וממציא דברים מלבדו?! הלא משה רבינו היה כל הזמן עם מסווה על פניו, כי לא יכלו להסתכל בפניו 'כי קרן עור פניו' (שמות מז, יא). מה הכוונה שקרן עור פניו?! שמעתי מרבותי, על פי דברי רבותינו (בראשית רבה יא, ב) שהקב"ה בירך את יום השבת, שאין מאור פניו של אדם בשבת כבחול. וכך זה אכן אצל אנשים רמי מעלה, שבשבת זיו פניהם שונה ממה שהוא ביום חול.

רבי אליהו לאפיאן זצ"ל סיפר שבזמן שלמד בישיבה בקלם, אצל רבי שמחה זיסל מקלם, תלמידו המפורסם של רבי ישראל מסלנט זצ"ל, היו רואים כל הבחורים בישיבה איך המימרה הזו של רבותינו התקיימה בו ברבי שמחה זיסל מידי שבת בשבתו. בכל ימות

א. נפתח במלתא דבדיחותא. שמעתי מרבותי מעשה על דרשן אחד שידע לדרוש רק דרשה אחת, על פרשת קרח. בכל פעם שהזמינו אותו לדבר בפני ציבור, בכל מאורע ובכל שמחה, היה דורש את הדרשה הקבועה שלו על קרח. והנה, אם הזמינו אותו לדבר בשמחה או באירוע שהתקיים בשבוע הזה של פרשת קרח, דבר בעתו מה טוב, היה עומד ודורש על הפרשה. אבל מה יעשה כשמזמינים אותו לדבר בחתונה בחודש אלול או בפדיון הבן בחודש תשרי?! מה שייך שידבר שם על קרח?

אי לכך, הכין לעצמו הקדמה. מה עשה? - היה מגיע אל האירוע, מוציא מכיסו מטפחת לנגב בה את פניו, ואז היה שומט את המטפחת מתחת ידו שתפול לקרקע. או אז היה אומר, 'אה, המטפחת הזו נפלה כמו שקרח נפל לאדמה. ואם כבר דברנו על קרח, נדרוש על קרח'... ואז היה דורש את דרשתו הקבועה על קרח...

השבוע, סיפר רבי אליהו לאפיאן, היו פניו של רבי שמחה זיסל חוורות כסיד, בלי טיפה של אדמומיות בלחיים, אבל כשנכנסה השבת, היו פניו לוהטות כלפיד אש. ומיד אחרי הבדלה חזרו פניו להיות חוורות כסיד.

מה ההסבר בזה?! בשבת יש לאדם נשמה יתירה. ולכן אחרי הבדלה, 'שבת וינפש', וי-נפש, כשיצאה הנשמה יתירה, חוורות הפנים להיות כמראיהן של חול. וכמובן יש להדגיש, שאנחנו מדברים באותם אלו שיש להם בשבת 'נשמה יתירה', שהם זוכים לזה שבשבת נכרת עליהם קדושת השבת, ולא באותם אלו שיש להם 'נשמה יתירה' גם בחול, יען והנשמה תמיד מיותרת אצלם... על פני האדם אפשר להכיר את המציאות שלו ולראות היכן הוא אוחז, וכמו שכתב האור החיים הקדוש (בראשית יט, יז) כי בפנים כתוב הכל על מציאותו של האדם, מה עשה ומה פעל. וכך היה תמיד אצל גדולי ישראל, שכאשר הם ראו פניו של אדם ידעו עליו הכל, מה עשה, מה חשב ומה דיבר. ובשבת בגלל ריבוי הנשמה, האור בוקע החוצה וניכר בפניו של האדם.

אצל משה רבינו קרן האור הרוחני העצום דרך פניו באופן כזה שלא יכלו להסתכל עליו, והיה מוכרח לשים על פניו מסווה. רק בזמן שהתנבא לישראל הוריד את המסווה מעל פניו. ועכשיו נשאל, וכי מקרח התעלמה הידיעה הזו?! וכי הוא לא ראה על עצמו איך שהוא איננו מסוגל להסתכל בפניו של משה רבינו, בגלל האור הרוחני העצום שבוקע ממנו?! אם כן, מהו זה שהוא עומד ומקהיל קהילות, מלקט סביבו מאתים וחמישים איש ומקים מפלגה נגד משה רבינו?! וכי הם לא ראו את האמת?!

מעלתו של מי שמשמח את חבריו

ההסבר, כמו שלימדו אותנו רבותינו, טמון ביסוד ובתכונה אחת: **ליצנות**. בכוחות הנפש של האדם יש תכונה של 'ליצנות', ורבותינו הפליגו הרבה בחומר הליצנות ואמרו (סנהדרין קג) ש'כת חשמ"ל אינה רואה פני שכינה', ראשי תיבות חנפנים, שקרנים, מדברי לשון הרע וליצנים. כל אלו זורקים אותם החוצה ואינם רואים את פני השכינה.

מהי הליצנות?! אנשים חושבים שליצן הוא זה שאומר בדיחות. זו אינה ליצנות, ואדרבה, מי שיש לו 'חוש הומור' ויודע לכוון את זה לאפיק הנכון, הרבה ברכה ושכר יכול ליטול על זה. רבי חיים פלאגי זצ"ל באחד מחיבוריו הקדושים (ע' קול החיים עמוד קצב בשם מדרש תלפיות עמוד קי) משבח יהודי מזמנו, שהוא "בדחן כשר". יש כאלו שיש להם את התכונה הזו של הבדחנות, וכשהם משתמשים בזה נכונה כדי לשמח יהודים, שכרם רב ועצום.

ב. לקרח יש 'זכות ראשונים' על המושג מפלגה, והוא היה הראשון ש'זכה' בדבר הזה. והראיה היא מהתרגום שתרגם 'ויקח קרח', 'ואתפלג קרח'... הוא הראשון שהקים מפלגה יחד עם חבריו.

הגמרא במסכת תענית (כב.) מספרת על אמורא בשם רבי ברוקא שפגש את אליהו הנביא זכור לטוב. שאל אותו חכם את אליהו, 'אמור לי מורי ורבי. אנחנו נמצאים כאן בשוק גדול, מלא אנשים, עוברים ושבים. מי מבין הנוכחים כאן הוא בן העולם הבא?!'

באמת כשרואים את דברי הגמרא האלו, צריך להקרע הלב. אדם יתאר לעצמו שהוא נמצא בשוק עם מאות אנשים. הוא חושב שאלה כזו 'מי הוא בן העולם הבא'? הרי פשוט לנו שכל אחד הוא בן העולם הבא, ואדרבה, צריכים לשאול 'מי הוא זה שאינו בן העולם הבא?!... אבל אם אותו חכם שאל את אליהו 'מי הוא בן העולם הבא', הווי אומר שלחיות בן העולם הבא הוא לא דבר של מה בכך, ואין אדם יכול להתברך בלבבו ולומר 'ודאי אני בן העולם הבא, שהרי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא'...

מכל מקום מה ענה לו אליהו הנביא? תשמע, אתה רואה את כל האנשים הרבים שמסתובבים כאן? מכל אלו יש כאן רק שנים, שני אחים, שהם בני העולם הבא. ואותו אמורא נפגש עם האחים הללו ושאל אותם איך זכו להיות בני העולם הבא, אמרו ליה, **גברי בדיחי אנו**. אנחנו אנשים שמחים ומשמחים, ואם אנחנו רואים אדם שהוא עצוב, יש לנו את היכולת לזהות איזו מילה תשמח אותו, ואנחנו אומרים לו כמה מילים שיחזירו לו את החיוך וישכיחו ממנו את הצער. וכי יש לך מצוה גדולה ויקרה יותר מזו, כאשר אתה רואה אדם שנמצא בצער ועגמת נפש, ולא משנה מאיזו סיבה, ואתה הולך ואומר לו את המילה הנכונה ומשמח אותו?! זה דבר גדול, ומי שיש לו את הכוחות לזה והוא לוקח את זה לאפיק הנכון והוא בגדר 'בדחן כשר', אשריו ואשרי חלקו. [וכן היה מנהגם לעשות שלום בין אדם לחברו ע"ש].

בשני יצריך - על האדם לכוון את כל תכונותיו וכוונותיו לעבודת השי"ת

וזהו כלל גדול בעבודת ה'. כל אחד צריך להכיר את תכונות הנפש שקיבל מהקב"ה, ולדעת איך לנווט ולנצל אותם בצורה הנכונה, ולהפיק מזה תועלת לעבודת הבורא. ושורש הדברים נמצא במה שדרשו חז"ל (ברכות נד.) על הפסוק 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך', בשני יצריך, ביצר הטוב וביצר הרע. ולכאורה, ביצר הטוב אפשר להבין איך אפשר לעבוד את הקב"ה, או על כל פנים אפשר להאמין בזה, כי הרי לא תמיד אנחנו רואים את היצר הטוב... אבל איך אפשר לעבוד את הקב"ה ביצר הרע?

פשוטו של דבר, שהכוונה היא שלא לשמוע אליו. תפקידך הוא להכות על קדקדו של היצר הרע ולא לשמוע לו, וסגולה בדוקה היא שאם היצר מגיע אל האדם והוא דוחה אותו מיד, בלי להטות אוזן ולשמוע מה יש לו להגיד, ינצל ממנו. אבל אם כשהיצר הרע מגיע אל האדם הוא מטה אליו אוזן, גם אם הוא לא מחליט לעשות מה שהוא מבקש ממנו, אלא רק מסכים להקשיב לדרשה של היצר הרע, אזי כבר הפסיד את המערכה כמו שכתב מהר"ח

ב'שערי קדושה', והוא יפול שדוד לרגלי היצר. והוא שאמר הכתוב על הנחש הקדמוני 'הוא ישופך ראש', האדם צריך כבר בתחילת ההסתה והפיתוי לדחות ולהכות אותו. אבל אם אתה אומר 'הוא הרי מדבר כל כך יפה, עם סיפורים ועם שירים, רק אשמע אותו', הרי אתה כבר יכול לומר קדיש על עצמך, כי המערכה אבודה והיצר הרע ניצח.

זהו פשט דברי רבותינו, אבל רבינו יונה מוסיף לבאר עוד בביאורו לברכות (מד: מדפי הרי"ף), כי ב'שני יצריך' היינו כי על האדם לכוון את כל התכוונות שקיבל מהקב"ה, הן את התכוונות החיוביות והן את התכוונות הרעות - לאפיק הנכון. לדוגמא, יש תכונה של שנאה, אבל אם אדם יכול את השנאה שלו לכיוון הנכון, הרי יש בזה מצוה, וכמו שאמר דוד המלך (תהלים קלט, כא) 'הלא משנא'ך ה' אשנא ובתקוממ'ך אתקוטט. תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי', ומי שאינו שונא את שונאי ה', הרי זה ראייה שחסר לו באהבת ה' יתברך, וכמו שכתב המסילת ישרים (פרק י"ט) שאם אדם היה רואה איך באים פרחחים ומקלות בידיהם והם עומדים ומכים את אביו ואת אמו, וכי היה מסתכל מן הצד כשידיו שלובות?! ברור שלא. לבו היה נקרע לגזרים והוא היה מכה אותם בחזרה, ולא היה מבליג על פגיעה כזו באבא או באמא שלו. אומר המסילת ישרים, דע לך, כשיהודי מחלל שבת הרי הוא מכה את אב'ך שבשמים ומצער אותך, ואם אין לאדם על זה ריתחא וכאב לב על מה שיהודים עוברים עבירות, אות וסימן הוא כי חסר לו באהבת הקב"ה ועדיין לא מכיר את אבא שלו שבשמים כדבעי. זהו שאומר דוד המלך 'תכלית שנאה שנאתים', אותם אלו ששונאים את ה', שנאתי ותעבתי אותם בכל לבי.

יש אחד ששומע את זה ואומר, 'כן, השכן שלי הוא בכלל שונא ה', ועכשיו אכניס בלבי שנאה גדולה אל השכן'... ולא היא. דברים שכאלו צריכים שאלת חכם שיבחן ויורה מי נכנס בגדר הזה של 'משנאי ה' שמצוה לשונא אותם. מכל מקום זה עיקר הדברים, שגם תכונה כזו של שנאה אדם יכול לכוון ולהשתמש בה במקומות ראויים. ואשריו ואשרי חלקו של מי שיודע לנצל את כל הכלים וכל הכוחות שקיבל מאת ה' לעבודת ה' כראוי.

לפעמים יכול לבוא אדם ולומר, 'תשמע, המח שלי עקום. מה אוכל לעשות? כך נבראתי שכלי הדעת שלי פגומים, וכל דבר אני חושב בצורה עקומה'. יש תועלת ממה עקום? - כן. גם מח עקום אפשר להשתמש ולנווט אותו לעבודת ה'. היכן? - בלימוד זכות. אדם כזה שהמח שלו מפותל, יוכל למצוא על כל אדם ועל כל מעשה לימוד זכות על ידי דרך עקומה וכיוצא בזה.

הוא שאמרנו. הבדחנות היא לא בגדר הליצנות, ואדרבה, לפעמים אדם במילה אחת טובה ובמשפט אחד של עידוד יכול להחיות נפשות. והראיה, כל אחד יבחן את עצמו איך הוא מרגיש כששומע משהו שאומר עליו מילה טובה, כמה הוא מתמוגג מנחת וכמה הוא

מחכה למילה השניה... ואם אדם כל כך אוהב את זה, למה יהיה קמצן בזה ביחס לאחרים?!
יפור מילים טובות לסובבים אותו, יעודד אותם ויעלה חיוך על פניהם. וזו מצוה גדולה ויקרה
מאד, כמו שראינו בדברי הגמרא שאלו שני האחים זכו עבור זה להיות בני העולם הבא.

גדר הליצנות - הזלזול בדברים אמיתיים וחשובים

אם כן, מהי הליצנות?

רבינו יונה בביאורו למסכת אבות (וכן רמז בספרו שערי תשובה שער שלישי אות קע"ו) השכיל
אותנו מהי הליצנות. הליצן, כותב רבינו יונה, הוא אותו אחד שמזלזל בדברים יקרים
ואמיתיים, ולא נותן שום חשיבות לדבר יקר הערך ואמיתי. המשנה במסכת אבות אומרת
(פ"ג, ב') שאם יש שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה, הרי זה מושב לצים. ולכאורה, יותר
מתאים לקרוא לשנים כאלו שיושבים ומשוחחים בדברים בטלים 'מושב בטלים', ולמה זה
התנא קורא להם 'ליצנים'?! אלא, אומר רבינו יונה, מכאן אתה למד שזהו גדר הליצן, אחד
שלא נותן חשיבות לדבר חשוב ונכבד. כי אם אותם שני אנשים היו נותנים חשיבות למעלת
התורה, חשיבותה ושכרה, היו מנצלים כל רגע פנוי שיש בידם לעסק התורה. לא היה מצב
כזה שהם יושבים ביחד ולא מדברים בדברי תורה, אלא היו לומדים יחד איזה משנה או
הלכה. ואם הם יושבים ומדברים דברים של מה בכך, הרי זה עדות וסימן שיש כאן 'ליצנות',
יש כאן זלזול בדבר מעלה ורם הערך.

הדרשנים הביאו דוגמא (מובא בספר יסוד ושורש העבודה), באחד כזה שהיתה לו שעת רצון
ופתחו בפניו את כל גנוי המלך ואומרים לו: כל מה שתטול - שלך יהיה. הוא היה
מתבטל?! ברור שלא. הוא היה תופס בכל מה שיכול, בידים וברגלים, בפה ובשיניים עוד ועוד
יהלומים ומרגליות. מדוע? - כי הוא יודע את החשיבות של כל יהלום וכל מרגלית, ומכיר
בחשיבות של הכסף הרב שנפל בחלקו. הקב"ה מעיד על התורה שהיא יקרה מפז ומפנינים
(משלי ג, טו), דהיינו, כל מילה ומילה שבתורה יקרה יותר מכל הפנינים והיהלומים שבעולם,
ואם כן איך זה שאתה יושב ומתבטל ועוסק בדברים שלא יועילו ולא יצילו?! - אתה ליצן.
אם אתה לא מתייחס לתורה הקדושה לפי רום מעלתה וחשיבותה, אתה נכנס בגדר הליצנות.
זהו הביאור של רבינו יונה, שהשכיל ולימד אותנו כי גדר הליצן הוא לא מה שאנחנו חושבים,
שהכוונה היא למי שאומר בדיחות, אלא הכוונה היא למי שמזלזל בדברים אמיתיים
וחשובים.

ליצנותו של קרח מחמצות

זו היתה המכה של קרח, מכת הליצנות, ובזה הוא משך אליו את כל אותם מאתים וחמישים
איש. ובמדרש (ויקרא רבה לב, ג) ספרו רבותינו איך שקרח תפס כל מעלה ומעלה, והיה

מתלווץ עליה ומבזה אותה. וכך אמרו שם: מה גרם לו לצאת מעולמו, אמר רבי ברכיה מפרשה של מעלה יצא, בפרשה שעברה, שקראנו בשבוע שעבר, הוא מצא סיבה להתלווץ וזה מה שהוציא אותו החוצה. אמר, כתיב ולקחת סולת ואפית אותה, יש את מצות לחם הפנים, שהיו הכהנים מביאים מדי שבת בשבתו לחם להיכל ומחליפים את הלחם שהיה על השלחן משבת שעברה, ומה עשה ליצנות? - דרכו של מלך להיות אוכל פת חמה, למלך תמיד מביאים לחם טרי, שמא פת צוננת של תשעה ימים! וכי מביאים למלך פת שנאפתה לפני תשעה ימים?! ואם כן, איך יתכן שיש כזו מצוה להביא להקב"ה את לחם הפנים כמו שהצטוונו על ידי משה רבינו.

כך זלזל קרח במצות לחם הפנים. ובאמת אין בדבריו ולא כלום שהרי אמרו רבותינו (יומא כא:): שהיו מגביהים את השלחן ומראים את לחם הפנים לעולי רגלים ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום, סילוקו כסידורו. הכהנים היו אומרים לבני ישראל, 'רבותי, הלחם הזה עומד כאן כבר שבוע, והנה הביטו ותראו איך שהלחם חם עכשיו כשמשלקים אותו, כמו שהיה בזמן שהניחו אותו, לפני שבוע, טרי כאילו יצא עכשיו מן התנור'. אבל קרח לא שת את לבו לזה ומצא מקום להתלווץ.

וכך הלך קרח והקהיל קהילות לדרוש עוד דברי דופי. קרח פקח היה, ואמרו רבותינו (סנהדרין ג:) שהביא להם מאכל ומשתה, והלא זה ידוע שאם יש כיבוד קל כולם מגיעים... וגדולה לגימה שמקרבתי, כשאנשים אוכלים יחד דעתם מתקרבת זה לזה. הלך קרח והכריז שהוא מוסר שיעור ויהיה בו כיבוד קל, וכך בפקחותו - אשר לא ידע להשתמש בה לכיוון הנכון - משך את לב ההמון.

עוד אמר להם קרח, תראו, הלא אני לוי, ממשפחתו של משה רבינו, ותראו איך שהלכה לה מדת היושר. הרי אני שאני לוי, מה עשה לי משה? - קרחת. וכמו שראינו בפרשה שעברה שבני לוי העבירו תער על כל בשרם וגלחו את כל השערות שבגוף ושבאש. אדם שהיה לו זקן, אמה ארכו, ופאות באורך חצי אמה כל אחת, והנה עכשיו באים ומגלחים אותו יחד עם כל שערות ראשו ועם גבות עיניו, איך הוא נראה? - אם נראה אחד כזה בלילה נתעלף, נחשוב שזה שד... 'כך', אומר קרח, 'הוא עשה לי. אבל מה עשה משה רבינו לאח שלו, אהרן הכהן? קישטו ככלה בחופה. אותי עשה כמפלצת אדם וקירח אותי לגמרי, ואותו קישט, שם לו שמן המשחה על שעריו ועוד'.

לא די בזה, אומר קרח, 'אלא שגם נענעו אותי'. הלא עשרים ושנים אלף לויים הניף אהרן תנופה. 'אתם יודעים מה עשו לי?' שואל קרח את שומעי לקחו, 'עשו אותי לולב... מוליך ומביא מעלה ומוריד', נענעו אותי לכאן ולכאן, ואחרי זה אמרו עלי 'קדוש'. מה פשר הדבר הזה שצריכים לנענע אותי ולומר עלי 'קדוש'?! זו היא הליצנות של קרח. ולכאורה,

הלא טיפש הוא! וכי אדם יכול להרים עשרים ושנים אלף אנשים ביום אחד? גם אם כל הלויים היו משקל נוצה, עדיין איך אפשר שאהרן הספיק להרים כל כך הרבה אנשים ביום אחד? ואכן אמרו רבותינו שדבר זה שהרים אהרן תנופה את כל אותם הלויים ביום אחד נס גדול היה [כן כתב רבינו בחיי ז"ל במדבר (ח' י"א), ובפירוש רבינו מיוחס ז"ל שם (דף מ"ו) כתוב: רבותינו אמרו כולם בבת אחת (הניף), ומעשה נס היה, ע"ש]. ומה עושה מזה קרח? - מתלוצץ, מזלזל ומבטל את כל ענין התנופה וענין עבודת הלויים. זו היא הליצנות, וזה מה שהוציא אותו ואת אותם מאתים וחמישים איש שהיו אתו חוץ לעולמו, וכלשון המדרש.

הליצנות מאבדת את לב האדם ואת דעתו

כל אחד ואחד יכול לפול בפח היקוש הזה של הליצנות. מה התקנה ואיך אפשר להנצל ממנה?! על זה כותב הרמח"ל במסילת ישרים. המסילת ישרים מבוסס על המאמר של רבי פנחס בן יאיר (עבודה זרה כ:): שבו בא ולימד אותנו את המסילה העולה בית אל, את הדרך בה אדם יצור חומר שהיום כאן ומחר בקבר, יכול ללכת ובאמצעותה להגיע למדרגה נשגבה של רוח הקדש ולהשגה עצומה של גילוי אליהו ותחית המתים. על הפסוק 'קדושים תהיו' אמרו רבותינו (ויקרא רבה כד, ט) - יכול כמוני?! כביכול היה צד שאדם צריך להיות קדוש כמו ה' יתברך, ועל זה אמרו שלא, לפי ש'קדושותי למעלה מקדושתכם'. אבל מזה נלמד עד כמה אדם יכול להתעלות במדרגות הקדושה ולהגיע למעלות נשאות ונשגבות. ואיך אדם יוכל להגיע למדרגות האלו? - על ידי שיעלה בסולם הזה של רבי פנחס בן יאיר שליבה אחר שליבה, בלי לקפוץ ובלי לנתר, כי אם אדם קופץ ולא עולה במדרגות הסדורות, עלול הוא לפול.

במה מתחיל הסולם? - בתורה. תורה מביאה לידי זהירות, וזהירות מביאה לידי זריזות, וכן הלאה שאר המדרגות עד קדושה ורוח הקדש ותחית המתים. והמסילת ישרים הולך ומבאר כל מעלה ומעלה וכל שליבה ושליבה, מפרט מה ענינה, איך אפשר להשיג אותה וממה צריך להזהר כדי שלא לאבד אותה.

כשעוסק המסילת ישרים במדת הזהירות (פרק חמישי), הוא כותב כי עליך לדעת שיש סיבות שגורמות לבטל מן האדם את מדת הזהירות. מהם? - הסיבה האחת, **הטיפול והטרדה העולמית**. זו היתה עצתו של פרעה הרשע, שאף הוא היה לץ כמו שאמרו במדרש (בראשית רבה פט, ו), שאמר (שמות ה, ט) 'תכבד העבודה על האנשים'. אם אתם מפחדים שמא בני ישראל יעלו ויברחו ממצרים, יש לי פתרון. תשימו עליהם עבודה קשה ודוחקת מבוקר ועד ערב, וממילא כשיהיו שבורים תחת עול העבודה לא יהיה להם דעת ומחשבה לעסוק בעניני בריחה. כך היא גם כן עצת היצר שמביא לאדם תעסוקה כל הזמן, מהבוקר ועד הלילה,

העיקר שלא יהיה לו זמן להתבונן בדברים אמיתיים, בשביל מה הגיעה לו נשמה קדושה ומה יקח אותו מזה העולם.

זהו הדבר הראשון שמונה המסילות ישרים, שמהווה סיבה ומניעה לבטל את האדם ממדת הזהירות. ואדם צריך לעמוד כנגד היצר ולקבוע לו מדי יום ביומו חוק ולא יעבור זמן של לימוד בספרי מוסר ויראה, שהם יעצרו אותו מטרדות החיים ויתנו לו זמן של מחשבה על התכלית ועל חובת האדם בעולמו. והדבר השני שמונה המסילות ישרים שמפריע את הזהירות, זו הליצנות. ומי שטובע בשחוק ובליצנות, אומר המסילות ישרים, הרי זה כמי שטובע בים הגדול שקשה מאד להמלט ממנו. נתאר לעצמנו אחד כזה שנפל מהאניה באמצע האוקיינוס. וכי יש לו דרך להנצל? כך זה בדיוק גם מי ששקוע בליצנות, שקשה לו מאוד לצאת מזה. ומדוע? - מפני שהוא מאבד את לב האדם עד שכבר אין הטעם והרעה מושלת בו.

מבואר בדברי הרמח"ל ז"ל שהשחוק והליצנות לוקחים שני דברים מהאדם. גם את לבו, כלי ההרגשה, וגם את השכל, כלי הדעת. וכך אכן אנחנו רואים כאן אצל קרח שנפל במכשול הזה של הליצנות, שאיבד את כל דעתו ובא ודרש דרשות של דופי, דברים בטלים ומבוטלים. והנה, בדרך כלל כשאדם עובר עבירה אפשר לדבר אתו ולהוכיח אותו, ואכן יכול להיות שהוא ישים את לבו לדבר ויבין שהדרך שבה הוא הולך לא סלולה היא ולא ישרים הם מעשיו, והוא יאמר לך 'אתה צודק, מכאן ואילך אשנה את דרכי'. אבל אחד כזה שיש בו ליצנות, איך תוכל לדבר אתו דברי תוכחה? הרי אין לו לא לב ולא דעת. ואחד כזה, אומר הרמח"ל, הרי הוא כשכור או כשוטה אשר אי אפשר לתת להם ערמה ולהנהיגם, כי אנם מקבלים הנהגה. כמו שלא שייך ללמד בינה ולהדריך אחד שהוא משוגע או שיכור, כך גם אחד כזה שהוא ליצן, אין אפשרות לדבר אתו.

ג. במדרש (תנחומא שמיני, יא) ספרו רבותינו על אחד שהיה שותה כל הזמן לשכרה. שותה וממילא שוטה... בניו ראו את מצבו האומלל איך שהוא הולך ושותה לשכרה ואחרי זה מתגלגל בקיאו ומסתובב ברחובות כבהמה, והבינו שזה לא יכול להמשך כך. חשבו מה אפשר לעשות עד שעלה בהם רעיון. חכו לשעת הכושר בה אבא שלהם יהיה פיקח מיינו, ואז לקחו אותו והראו לו שיכור אחר איך שהוא נראה, שוכב מלוכלך ומטונף, מזוהם ומושפל. אמרו לו הבנים 'אבא, תראה. כך בדיוק אתה נראה כשאתה משתכר'. מה עשה אותו אחד? מספרים רבותינו, התכופף אל השיכור ההוא ושאל אותו 'תגיד לי, איפה קנית את היין הטוב הזה?'. ...

זה מציאות של שיכור. אי אפשר לדבר אתו מאומה, מפני שהוא לא רואה את הכללך שדבק בו ולא שם לב לבושה, והדבר היחיד שמעניין אותו זה רק מאיפה הוא יכול להשיג יין משובח. וכך הוא גם כן הליצן, שאין אפשרות ללמד אותו בינה ולהדריך אותו, והרי הוא כשכור.

והוא מה שאמר שלמה המלך (קהלת ב, ב) 'לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה'. ותראה קושי הלצון והשחתתו הרבה, לשון המסילת ישרים. ואדם יכול לראות על עצמו שפעמים הרבה הוא לקוי במדה הזו של הליצנות, של חוסר הערכה וזלזול בדברים אמיתיים יקרי הערך ורמי המעלה.

לדוגמא, אדם יושב ושומע שיעור מוסר, ובמקום לחשוב אחרי השיעור ולחשב מחשבות איך יוכל לקיים את הדברים שנאמרו, הוא אומר "נו נו", וממשיך הלאה. הנה במילה אחת הוא ביטל את כל מה ששמע בשיעור, זלזל בו ודחה אותו מלבדו. ואחד כזה שלקוי בזה, אומר המסילת ישרים, הרי הוא כמו שכור וכמו משוגע, בלי דעת ובלי תבונה, ואין לך איך לדבר אתו וליישר את דרכו.

ומביא המסילת ישרים דוגמא לזה, ממה שבזמן הקדום כשהיו יוצאים למלחמה, היו לוקחים את המגן העשוי עור ומושחים אותו בהרבה שמן. מדוע? - כי כשהעור ספוג בשמן ופוגע בו חץ, החץ מחליק ונופל. כך הוא גם כן הלב של הליצן, כי כן הליצן בפני התוכחה והמרדות שבליצנות אחת ובשחוק קטן, יפיל האדם מעליו ריבוי גדול מהתעוררות והתפעלות מה שהלב מתפעל מעצמו. בשחוק קטן ובמילה אחת של ליצנות, יפיל הכל לארץ ולא יעשה בו שום רושם כלל, ה' יצילנו.

לא מפני חולשת הענינים, אומר המסילת ישרים. אל תחשוב שהסיבה שהוא לא מתרשם ולא מתפעל, זה בגלל שלא דברו אתו דברים נכבדים שיש בהם טעם, ולא מפני חסרון הבנת הלב, אין אנחנו עוסקים באחד כזה שנוולד בלא דעת, אלא מפני כח הליצון ההורס עניני המוסר והיראה. ועל זה היה הנביא ישעיה צווח בכרכיאי, ומבואר בגמרא בקדושין (מד.) ש'כרכיאי' זה מין עוף אחד שיש לו צווחה נוראה ועצומה, כשהיה רואה ישעיה את עם ישראל שלא שומעים לתוכחותיו והבין שזה מפאת הליצנות שלהם, זעק אליהם (ישעיה כח, כב): אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. מה הדרך לסלק את הליצנות? - מכות ויסורים רח"ל. היות והליצן לבו משוח בשמן ואין אפשרות לדבר אותו ולהוכיח אותו בדרכי נועם, אין אפשרות לעורר אותו אלא על ידי מכות וצרות, וזה יעורר אותו. זה מה שאומר להם ישעיה, 'אל תתלוצצו', כי אם לא תזהרו מן הליצנות, 'פן יחזקו מוסריכם', יבואו עליכם צרות ויסורים, וכן מצאנו שהלץ מביא על עצמו יסורים שנאמר (משלי יט, כט) 'נכחו ללצים שפטים'.

ד. הוא כעין מה שידוע בשם רבי ישראל מסלנט זצ"ל שאדם יכול בתנועה אחת להרוג בן אדם. איך? - באים ושואלים אותו 'מה אתה אומר על פלוני אלמוני, איך הוא', והוא מניף בתנועת ידו לאות ביטול, והנה הוא הרג את אותו אחד. ורמזו על זה את הפסוק (בראשית מט, ו) 'כי באפם הרגו איש', כי בתנועה של האף לבד אפשר להרוג איש... כך גם בליצנות, על ידי דיבור של מילה אחת ואפילו תנועה אחת, אפשר לזלזל בשיעור תורה שלם ולאבד את הכל.

אין תקנה לציץ אלא בשפטים

אנחנו גם יכולים להיות בגדר הליצנות. הנה אנחנו נמצאים עכשיו בסיומה של השנה, וכבר עוד כמה ימים ראש חודש תמוז, ראשי תיבות 'זמני תשובה ממשמשים ובאים', וראינו כמה מכות קבלנו במשך השנה החולפת. אם אנחנו לא מתעוררים מכל מה שמתרחש וכל מה שקורה, אלא מסתפקים במטבע הלשון שכולם אומרים 'יהיה בסדר', 'יהיה טוב', ולא נותנים אוזן לשמוע מה שהקב"ה מבקש מאתנו, אז חלילה וחלילה 'פן יחזקו מוסריכם', נצטרך לקבל עוד מכות עד שנטה את האוזן ואת הלב. אנחנו מוכרחים להתעורר, וראשית הכל להסיר מאתנו את הליצנות, להסיר את השמן המשוח מעל הלב, להסיר את הזלזול במה שהקב"ה רוצה שנשים אליו לב, ועלינו לשנות את דרכנו.

קרח היה ליץ, אבל משה רבינו ניסה להציל אותו. משה רבינו הושיט לו את היד, אבל קרח דחה את היד של משה. וכך למדונו רבותינו (במדבר רבה יז, ו) על הפסוק 'בוקר ויודע ה' את אשר לו', שמשה רבינו אומר לקרח 'מחר בבוקר נראה עם מי מאתנו הצדק'. ושאלו רבותינו, למה דחה משה רבינו את הזמן לבוקר ולא עשה את הבידור מיד?! ואמרו רבותינו, שמשה רבינו עשה חשבון. אולי בזמן הזה, עד הבוקר, קרח יזרוק ממנו קצת את הליצנות, ואז יהיה לו לב שומע, יתן ערך למצוות ויטה אוזן לדברי התוכחה. אבל קרח לא שת לבו לדבר הזה.

ובספר אוהב ישראל (פרשת קרח) מביא סוד מרבינו האריז"ל, שיש כח לצדיק שהוא יכול לקחת נשמתו של כל אחד בלילה, לטהר אותה, לנקות ולצחצח אותה. וזה מה שרצה משה רבינו באומרו 'בוקר ויודע ה' את אשר לו', שילך קרח לישון ואז בשעה שקרח ישן יוכל לקחת ממנו את הנשמה, לנקות ולצחצח אותה, ואז בבוקר כשיקום קרח מיד יעשה תשובה. זה היה התכנית של משה רבינו, אבל היה עוד מישהו שידע את הסוד הזה. מי? - קרח. גם הוא ידע את דברי רבינו האריז"ל... ומה עשה במשך כל אותו הלילה? - הקהיל קהלות ודרש דרשות של ליצנות. קרח אומר למשה רבינו, 'אתה רוצה שאני אלך לישון וכך תוכל לקחת ממני את הנשמה שלי?! בוא נראה אם תוכל לקחת לי אותה. אני בלילה הזה דווקא אעשה תיקון כרת ואדרוש כל הלילה'. זהו הליצן, שגם כאשר מושיטים לו יד ורוצים לעזור לו, הוא דוחה את הכל, מזלזל ובוועט בכל, עד שנבלע באדמה.

וכמו שהקדמנו בראשית דברינו, קרח לא היה אדם פשוט. רבותינו מעידים עליו ש'פיקח היה', אבל הוא לא השתמש בפקחות שלו לאפיקים הנכונים, אלא אדרבה, השתמש בה לליצנות, והליצן אנושה מכתו, כדברי המסילת ישרים. כי מי שמתפעל מההתבוננות והלימודים, אדם שהלב שלו עדיין לב בשר והוא יושב ולומד בספרי מוסר את דברי רבותינו ומפיק מהם לקח ומוסר השכל, אין צריך שיתייסר בגופו, כי כבר ישוב מחטאתיו בלי זה מנח

הרהורי תשובה שיולדו בלבבו, כי הקריאה או השמיעה של דברי המוסר זה עצמו יעורר אותו. אך הלצים שאינם מתפעלים מהתוכחות מפני כח הליצנות שבהם אין להם תיקון אלא השפטים, מכות אכזריות ויסורים.

במדרש קהלת רבה (ו, יט) ספרו רבותינו מעשה על לץ אחד. מעשה באחד שבא לפני רב וביקש ממנו, 'רבינו, למד אותי תורה'. אמר לו רב, 'בסדר. הרי כל כלל ישראל שייכים לתורה ולכל אחד ואחד יש שייכות בתורה, שב ואלמד אותך. מה אתה כבר יודע ומה כבר למדת?' אמר לו אותו אחד, 'שום דבר. אני לא יודע כלום'. התחיל רב ללמד אותו את הבסיס ואת ההתחלה, אותיות האל"ף ב"ת". הביא רב לוח וגיר, צייר לו את האות אל"ף ואמר לו, 'זה האות אל"ף'. אמר לו אותו לץ, 'כבוד הרב, מי אמר שזה אל"ף? אולי זה גימ"ל?!' תביא ראיה שזה אל"ף! רב לא התייחס, וצייר את האות ב"ת. אמר רב לאותו תלמיד, 'תראה, זה הציור של האות ב"ת, וכך הצורה הזו נקראת'. אמר לו התלמיד, 'כבוד הרב יש לי שאלה'. מה השאלה? - 'מי אמר שזו ב"ת? אולי זו ש"ן'?

בין שראה רב את המצב, אמר לו, 'מצטער, אבל אני לא יכול ללמד אותך. אני יכול ללמד את מי שרוצה ללמוד, אבל אי אפשר ללמד מישהו שכל הזמן שואל שאלות שכאלו ומתווכח 'מי אמר שזו האות הזו, אולי זו האות השניה'. אתה פטור מתלמוד תורה, ולך לך לחיים טובים ולשלום...' עזב אותו אחד את ביתו של רב והלך אל ביתו של האמורא שמואל, חבירו של רב. אמר לו 'כבוד הרב, נפשי חשקה בתורה... בבקשה תלמד אותי תורה'. אמר לו שמואל, 'בשמחה, שב ואלמד אותך. מה אתה רוצה שאלמד אתך, חומש או משנה, גמרא או תוספות?!' אמר לו, 'לא, אני לא יודע כלום. אני צריך ללמוד הכל מההתחלה'. הלך שמואל והביא את הלוח, צייר את האות אל"ף ואמר לו 'הנה, זה האות אל"ף'. אמר לו התלמיד, 'רבינו, מי אמר שזה אל"ף, אולי זה קו"ף?!' שמואל לא ענה לו וצייר לפניו את האות ב"ת ואמר לו, 'הבט, זו האות ב"ת'. שאל אותו התלמיד ה"גאון" הזה, 'מי אמר שזה ב"ת, אולי זה צד"י?!'

מה עשה שמואל? תפס באזנו של אותו אחד, ומשך בכל כוחו. אותו אחד התחיל צועק 'האוזן שלי', 'האוזן שלי! אמר לו שמואל, 'מי אמר שזה אוזן, אולי זו גימ"ל?... צעק האיש 'כולם קוראים לזה אוזן! אמר לו שמואל, 'פה דברת. גם לאות אל"ף כולם קוראים אל"ף... הליצן אין דרך אחרת לדבר אתו, כי הוא בלי לב ובלי דעת. איך אפשר לדבר אתו? - רק לתלוש לו את האוזן... כשתתלוש לו את האוזן הוא יבין.

ה. אומרים בשמו של הגר"א שאמר, שהוא מחזיק טובה רק לאותו רב שלימד אותו את אותיות האל"ף ב"ת. למה? - כי הוא בודאי לימד אותו אמת, אבל על השאר אי אפשר לדעת...

אסור לנו להגיע למצבים האלו. אם אנחנו נטה אופן, נתפעל מההתבוננות ומהלימודים, לא נצטרך להתייגר בגופנו, כי נשוב מכח הרהורי תשובה כמו שאומר המסילת ישרים. אבל אם חלילה לא נתפעל, 'אין לו תיקון אלא שפטים', כלשון הרמח"ל. והרי זה מבהיל את הלב לראות איך שהוא נעל בפני אחד כזה את כל השערים, 'אין לו תיקון אלא שפטים'. ומסיים המסילת ישרים: וכפי חומר החטא החמיר השופט האמיתי ית"ש בעונשו, והוא מה שלמדנו רבותינו ז"ל (עבודה זרה יח:) קשה הליצנות שתחילתו יסורין וסופו כליה.

זה מה שלמדנו מהפרשה. קרח פיקח היה, מנושאי הארון היה, ובעל רוח הקדש היה, אבל למרות כל זאת הלך קרח ושימן את הלב שלו בליצנות, ומרגע זה איבד את הלב ואת הדעת, דרש דרשות של דופי שאין בהם ממש, דחה את ידו המושטת של משה רבינו והגיע לאן שהגיע. אנחנו צריכים להזהר שלא נכנס בגדר הזה, וגם תפקידנו הוא לקיים דברי המסילת ישרים בפרט הראשון, שישב כל אחד ויחשב עם קונו, ולא יהיה טרוד כל הזמן בטרדות ההבל אשר לא יועילו ולא יצילו. הנה אנחנו נמצאים כבר בסיומה של שנה, ושנה רודפת שנה והזמן הולך וחולף, ומה יהיה בסוף כל הענינים? מה אדם יקח אתו?! על זה עלינו להתבונן. וכשאדם יושב ולומד בדברי רבותינו מוסר ויראה, ובפרט כשהוא מכין את הלב לשמוע, אזי כמו שהגמרא אומרת (יומא לח:) על הליצן שהבא ליטמא פתחין לו [ויש גורסים פותחין לו], כך גם בהיפוך הגמור, הבא להטהר ולהתקדש מסייעים אותו, וה' יהיה בעזרנו.

ו. וכתב בספר חרדים (פרק ע'): ואם יאמר הבעל תשובה, צר לי מאוד, שמא ישוב הצר הצורך היצר הרע וילכדני אחר שכמה שנים הייתי תחת רגליו. נשיב לו, חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה', כי ישלח עזרך מקדש, מלאכים קדושים יהיו בעזרך. והוא שאמרו חכמים הבא לטהר מסייעים אותו, כמפורש בדברי רשב"י בכמה דוכתי. ופעמים מסייעין אותו בנפש צדיק, בבואו ליטהר יזהירו על נפשו זוהר נפש צדיק אחר שהיה דרכו בעולם הזה בחייו להשיב רבים מעון, גם אחרי מותו ישלחו ה' ויתעבר בנפש אותו הבעל תשובה, ובזה יהפך לאיש אחר, כמו שאמר בזהר פרשת ויקרא על אותו בעל תשובה וכו', ופעמים שהבעל תשובה כל כך יבכה ויצטער בלב שלם, יכמרו רחמיו של הקב"ה עליו, וישלח עזרו מקדש ניצוץ אחד מנשמתו של משה רבינו ע"ה, עיין שם כל דברי קדשו הנפלאים זיע"א.

חידו"ת פרשת קורח

א. בענין בוקר ויודע ה' את אשר לו

תשמ"ג.

במדבר (ט"ז ה'): "וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר, בקר וידע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו".

ופירש רש"י ז"ל: "בוקר ויודע וגו', עתה עת שכרות הוא לנו, ולא נכון להראות לפניו, והוא היה מתכוין לדחותם שמא יחזרו בהם". ועיין לרא"ם וגור אריה.

והם דברות חז"ל במדרש נתחומא שם (סימן ה'): "בוקר ויודע ה', מה ראה לומר בוקר ויודע, אמר משה שמא מתוך רב מאכל ומשתה אמרו דבר זה, לכך אמר בוקר, אמר שמא בין כך ובין כך יעשו תשובה, לכך נאמר בוקר ויודע, אמר להם אין לי רשות ליכנס עכשיו, אף על פי שאין לפני לא אכילה ולא שתיה אלא בשבילנו שאכלנו ושתינו" וכו', ועיין במדרש שם טעם נוסף.

ובתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם: "בוקר ויודע ה' את אשר לו, כלומר אתם אומרים שאנחנו מתנשאים על קהל ה' ואני עושה המעשים מלבי, למחר תדעו זה, כי בבוקר יודיע ה' יתעלה אתכם את אשר לו, כלומר אם הלויים שלו, שכתוב בהן והיו לי הלויים, או אם הבכורות עדיין שלו שכתוב בהם קדש לי כל בכור, ואת הקדוש, להיות כהן גדול, הוא אהרן שכתוב בו ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים, ובמדרש בוקר ויודע ה' את אשר לו, אמר רבי נתן אמר הקב"ה אם יתקבצו כל חרטומי העולם לא יוכלו להפוך בוקר לערב, וכשם שהבדלתי בין אור לחושך, כך הבדלתי את אהרן להקדישו קודש קדשים".

וטעם נכון ראיתי בספר מעשי ה' (חלק מעשי תורה פרק כ"ה): "מה שאמר בוקר, הוא מפני שבאותו יום כבר התחיל אהרן בעבודה, ולכן אין אפשרות לקחת עבודתו מידו וליכנס באמצע העבודה של אותו היום" עכ"ל.

ומהר"ם אלשיך ז"ל שם (פסוק ט"ו) כתב: "כמו שאמרו רז"ל על הפסוק העם היושב בה נשוא עון, מעולם לא היה אדם לן בירושלים ובירדן עון. מה שהיה אדם חוטא ביום תמיד של בין הערבים מכפר, ומה שחוטא בלילה תמיד של שחר מכפר. ובזה יאמר, הנה אמרתי, בוקר ויודע ה' וכו', ואפשר כי עון זה שחטאו עתה, שתמיד של בין הערבים יכפר. ואם כן, איך בוקר ויודע ה' את אשר לו, על כן התפלל ואמר, אל תפן אל מנחתם, שלא תאכל האש את חלקם שבתמיד, לבל יתכפר להם חטאתם וילקו עם קרח". [על הפסוק הנ"ל לא מצאתי שדרשו כן, אלא דרשו כן על הפסוק צדק ילין בה (ישעיה א' כ"א) ועיין רש"י שם, והוא דבר חדש שהתמיד היה מכפר גם במדבר ולא רק בארץ ישראל בירושלים, ועיין היטב בספר עקידת יצחק (שער פ"ה) ובחיבורי מנוחת שלום ח"א (סימן צ"ה) ובחיבורי תורת יעקב (סימן קמ"ה), ובפרט לאומרים שלא

קרבו נסכים במדבר וקרבן התמיד לא היה בשלמותו כבמקדש בירושלים עיין בחיבורי תורת יעקב (סימן קל"א) ואכמ"ל.

ובספר אור החיים הקדוש שם כתב: "בוקר וידע, טעם אומרו בוקר וגו', ולא עשה המבחן באותו זמן עצמו, אולי שכבר נעשה קטורת של בין הערבים שבו המבחן, ועוד שלא יחשדוהו שעשה המבחן בזמן בלתי הגון שהוא בין הערבים שאינו זמן הרצון, וכמאמרם ז"ל בספר הזהר הקדוש (ח"ב דל"ט ע"ב) שהוא זמן תגבורת הדינים. עוד נתכוון בזה איש האלהים, לתת להם זמן הלילה להתבונן, אולי יכירו כי לא טוב עושים ויחזרו בתשובה, ורבותינו ז"ל אמרו טעמים אחרים למה עכב עד בוקר, ואלו ואלו דברי אלהים חיים".

והנה טעמו האחרון שכתב מדעתו הגדולה ז"ל שמה יתבוננו יכירו ויחזרו בתשובה, הן הם דברי רז"ל בתנחומא, והובא בפירוש רש"י כנ"ל וצ"ב. ועיין עוד בזה בספר עקידת יצחק (שער ע"ח), ולמהר"ל ז"ל בספר תפארת ישראל (פרק י"ח, ופרק כ"ב) עיין שם.

ובס"ד כשאני לעצמי הייתי בענייתי אומר דהטעם שאמר משה רבינו ע"ה בוקר וידע וגו', כיון שכל מגמת משה רבינו ע"ה היתה להראות קבל עם עדה שמשה אמת ותורתו אמת והם הבדאים והאפיקורסים, היפך טענות קרח ועדתו, ולכן גם אמר משה רבינו ע"ה אל תפן אל מנחתם, והכריז: "בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי אם כמות כל האדם ימותון אלו וגו' לא ה' שלחני, ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם וגו' וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה'", הרי שמשה רוצה היה לעשות הכל כדי להוציא מלבם של החולקים קרח ועדתו הרעה, ולכן גם אמר שימותו במיתה שלא היתה כדוגמתה עיין רש"י ובשאר המפרשים שם.

ולכן אמר משה רבינו "בוקר וידע" וגו', כלומר עם שהבוקר הוא זמן חסד ורחמים כנודע, וכמאמר רז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ב (דס"ג ע"א): "בוקר וראיתם את כבוד ה' דהא בההוא זמנא אתער חסד בעלמא", ועוד שם (דכ"א ע"ב): "בין הערבים דינא דמלכותא שליט, ובבוקר תשבכו לחם, משום דאקרי חסד ההיא שעתא", אם דוקא בזמן **החסד והרחמים**, אז כשמידת הדין תפגע בקרח ועדתו יבלוט ויראה בעליל היטב שהם באו בעלילה ברשע, ומשה אמת ותורתו אמת ודוק היטב.

אי נמי יש לומר עם מה שמצאתי בפירוש רש"י לספר תהלים (ה' ד'): "בוקר תשמע קולי, בבוקר אני קורא לך עליהם שהוא עת משפט ברשעים, כמו שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ (תהלים ק"א), היה זרועם לבקרים (ישעיה ל"ג), כי בבוקר בבוקר יעבור (ישעיה כ"ח) עכ"ל. [וראיתי עכשיו שמקור דברי רש"י ז"ל במכילתא פרשת בשלח (פרשה ה') עיין שם].

ולפי זה דבוקר הוא עת וזמן למשפט הרשעים כנ"ל, היינו שאמר משה רבינו ע"ה בוקר וידע ודוק היטב.

והמעין יבין שאין הדברים סותרים לאמור לעיל דבוקר הוא זמן חסד ורחמים, כי היא הנותנת, וכדכתיבנא לעיל, וגם זה בכלל מאמרם במדש בראשית רבה (פ"ג ס"ו) שרשעים מהפכין מדת הרחמים למידת הדין, ועיין רש"י בראשית (ח' א') ודוק.

ואחר רבות בשנים מצאתי לרבינו בחיי ז"ל בפירושו לספר **שמות** (י"ג) שכה כתב: "ומה שאמר הבוקר היה, לפי שפורענות הרשעים בבוקר, וכן אמר הכתוב לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, והזכיר **משה בפורענות קרח בוקר ויודע ה' את אשר לו**, וכנגדו מצינו ישועת הצדיקים בבוקר שנאמר למשה והיה נכון לבוקר, וכתוב היה זורעם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה, וכתוב חדשים לבקרים רבה אמונתך" עכ"ל.

הרי שכבר רבינו בחיי ז"ל מרבותינו הראשונים כמלאכים זיע"א פירש ענין בוקר ויודע שאמר משה רבינו ע"ה על פי היסוד שפורענות הרשעים בבוקר וכדכתיבנא בס"ד, ותליית שזכיתי לדעתו ז"ל, וצריך טעם שרבינו בחיי ז"ל כאן בפרשת קרח בביאורו בענין לא הזכיר זאת ודוק. **ואחתום** דברינו עם יסוד ודבר נורא בענין זה מאדמו"ר אוהב ישראל מאפטא זצ"ל זיע"א: "בוקר ויודע ה' את אשר לו, שמעתי בשם הקדוש מוהר"ר אברהם יהושע העשיל זצלה"ה אבד"ק אפטא, שדקדק למה משה רבינו ע"ה דחה אותם עד "בוקר" דייקא.

אכן כוונת משה היתה כיון שראה שתעו מדרך האמת, ונלכדו ברשת היצר, לכן רצה שימיתנו עד בוקר, ובלילה בעת שינתם כאשר הנשמה תצא מגופם ותשוטט למעלה, אז הוא משה יקח נשמתם וירחוף אותם מטנופם, לטהרם מטומאתם ומהקלי', וממילא בבוקר כאשר יעורו משנתם ותחזור להם נשמתן המטוהרה, אזי יחזרו בתשובה ויתחרטו מחטאם ויפייסו את משה ואהרן, כי כן דרך הצדיקים אם רוצים לתקן איזה אדם ולטהר נשמתו, אז בלילה בעת השינה כאשר הנשמה יוצאת מהגוף, יכול לטהרה ולרחצה מכתמי טומאתה, וזהו שאמר **בוקר** ויודע ה' את אשר לו, והבן.

ולפי זה יש לדקדק למה באמת לא היה כן, ולמה משה רבינו ע"ה לא תיקן נשמתם, ואמר דבאמת אילו היו קרח ועדתו ישנים בלילה ההוא, אז משה רבינו היה עושה כן כנ"ל, אכן הם לא ישנו כל אותו הלילה, וככתוב ויקהל עליהם קרח את כל העדה, ופירש רש"י בדברי ליצנות **כל הלילה ההוא** הלך אצל השבטים ופיתה אותם וכו' ע"ש, הרי שלא היו ישנים כל אותו הלילה, ולכן משה רבינו ע"ה לא היה יכול לרחוף ולתקן נשמתם בלילה, והבן", הביא הדברים הגה"צ בעל אמרי יוסף מספינקא זצ"ל בספרו הקדוש אמרי יוסף (פרשת קרח דמ"ו ע"ג ודמ"ב ע"ג), ומשם בספר ילקוט אוהב ישראל (פרשת קרח דנ"ד ע"א). והשי"ת יצילנו מכל חטא ועון, ויטהר נשמתנו, אנחנו וזרענו וכל אלינו בית ישראל אמן.

ב. בענין ה' יתירה בראש התיבה

במדבר (ט"ז י"א): "לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה', ואהרן מה הוא כי תלינו עליו".

ופירש רש"י ז"ל: "לכן בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה', כי בשליחתו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו המחלוקת הזה".

וראיתי בפירוש הגאון רבי אליה מזרחי ז"ל שם שהעתיק לשון רש"י בשינוי: "אתה וכל עדתך נועדים אתם על ה'". ופירש דבריו: "חסר ה' ממלת הנועדים כדי שיהא נשוא המאמר,

אבל לא ידעתי איך יתכן ה' הנוסף, כי לא מצינו ה' נוסף בשום מקום. ואין לומר כי הוא מושך עצמו ואחר עמו, כי אין זה דרך רש"י בשום מקום וע"ש.

הרי שהרא"ם ז"ל לא גרס כגירסתנו בפירוש רש"י הנועדים אתך, אלא גרס נועדים (בלא אות ה' בראש התיבה) הא חדא, ותו גרס אתם ולא אתך כגירסתנו. ועיין בדבריו שאחר כך הביא פירוש רש"י כגירסתנו מהעתקת הרמב"ן ז"ל ע"ש.

וביאור הגירסה הישנה הוא דמה שכתוב הנועדים, האות ה' יתירה, וצריך לחסרה, וכאילו כתוב נועדים, אבל הרא"ם ז"ל מיאן בפירוש זה בטענה כי לא מצינו בשום מקום אות ה' הנוספת וכנ"ל בדבריו.

ולכאורה יש להעמיד גם הגירסה הישנה (נועדים ולא הנועדים), ובעניוטי יש לי לעיין בעצם הנחת רבינו הרא"ם ז"ל שלא מצינו ה' נוסף בשום מקום, והוא מדברי רש"י ז"ל בפירושו לספר יהושע (ג' י"א): "הברית אדון כל הארץ, ברית של הקדוש ברוך הוא, שהוא אדון כל הארץ, ואל תתמה על הה"א של הברית, שהרבה מקראות מדברים כך, כמו המסגרות המכונות (מלכים ב' ט"ז י"ז), העמק הפגרים (ירמיהו ל"א ל"ט)", ע"ש.

ובן הוא בפירוש רש"י ז"ל ברכות (י"ב ב'): "המלך המשפט, כמו מלך המשפט, כמו נושאי הארון הברית (יהושע ג') כמו ארון הברית, וכן המסגרות המכונות (מלכים ב' ט"ז), שהוא כמו מסגרות המכונות, וכן העמק הפגרים (ירמיהו ל"א) כמו עמק הפגרים", ועיין לרב המאירי ז"ל ברכות שם.

הרי שלכאורה מפורש שמצינו במקראות אות ה' יתירה בראש התיבה, וכמו שהביא רש"י ז"ל וכנ"ל, ועיין בספר שמואל ב' (י' ד'): "וישלח את יואב ואת כל הצבא הגבורים", ופירש רבינו ישעיה דטיראני ז"ל שם: "הצבא הגבורים, ה' של הצבא יתירה", ועיין רד"ק ז"ל שם. ועיין.

ובפירושו לתורה בראשית (ל"א י"ג) כתב רש"י: "אנכי האל בית אל, כמו אל בית אל הה"א יתירה, ודרך המקראות לדבר כך כמו (במדבר ל"ד ב') אתם באים אל הארץ כנען", ועיין שם בפירוש הרד"ק, הראב"ע והרמב"ן, ועוד בדברי הרמב"ן במדבר שם (ל"ד ב') ורבינו בחיי שם, ועיין עוד לרד"ק ירמיה (מ"ח ל"ב) ויחזקאל (מ"ז ט"ו), ובספר המכלול שלו (דף מ"ג, ודף קצ"ד) ודוק היטב.

ועיין לגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בספרו אור זרוע לצדיק (מאמר שימושי האותיות, שימושי אות ה') שכתב: "ולא יתכן שתהיה מלה שניה בה"א הידיעה אם הראשונה בלתה, אלא אם כן כשתהיה המלה נודעה על ידי סמיכות ענין, כמו חצר המשכן, ווי העמודים, ספר התורה, חית השדה, שבוה לא יבוא ה"א הידיעה על הראשון אלא על השני, ועל הזרות ימצא בשניהם כמו הארון הברית (יהושע ב'), הממלכות הארץ (ירמיה כ"ה), שנדחקו שם המפרשים לפרש באמת כאלו חסרה תיבה" עכ"ל.

ודע דגם מצינו ה' יתירה בתוך התיבה עצמה, וכמו שכתב רש"י ז"ל בפירושו לנחמיה (י"א ד'), ועיין לו יחזקאל (כ"ד ג'), ועיין בחיבורי אור משה (סימן י') ודוק.

עוד דע דמצינו אות ה' יתירה בסוף תיבה, עיין בזה רש"י בראשית (י"א ד', ול"ג י"ב ו"ד), וישעיה (ל' כ"ז), ויחזקאל (ט"ז מ"ד, ומ' י"ח), ונחום (ב' י"ד), ודניאל (י' א'), וראב"ע ישעיה (ב' ד'), ורד"ק

שופטים (ה' כ"ו), שמואל א' (כ"ח ט"ו), ישעיה (ס' ד'), ירמיה (ד' כ"ז, כ"ט כ"ה), יחזקאל (מ' ד'), חבקוק (ג' י"א). [ועיין ראב"ע אסתר (ח' י"ז), ורד"ק יחזקאל (כ"ג ט"ז, ול"א ט"ו) ע"ש, ועיין רש"י יחזקאל (מ' כ"ה)].

ובתב חד מן קמאי רבי שלמה פרחון ז"ל בספר מחברת הערוך (שרש מער דל"ו סע"ג): "מצינו אות ה' יתירה, ה' של מערה גבע (שופטים כ' ל"ג) יתירה, כמו ה' של עליו עלפה (יחזקאל ל"א ט"ו)", ועוד לו שם (שרש עלל דמ"ט ע"א) כתב: "נורא עלילה (תהלים ס"ו ה'), ה' זו יתירה כמו ה' של מכשפה לא תחיה (שמות כ"ב י"ז), וכן בעד נכריה חבלהו" (משלי כ' י"ז, כ"ז י"ג). [וביאורו בקרא דמכשפה לא תחיה, דהיינו מכשף לא תחיה והאות ה' יתירה, הוא ביאור מחודש ומקורי, ולפי שעה לא מצאתי לו חבר ודוק].

ומצאתי לרש"י ז"ל בפירושו לספר נחום (ב' י"ד) שאות ה' יתירה שבסוף תיבה באה לציין ריבוי, שכה כתב: "והבערתי בעשן רכבה, רכבה רוב רכב שבה, ה' יתירה הפך הלשון לריבוי מרכבות, וכן סיר אשר חלאתה בה (יחזקאל כ"ד ו') זוהם רב". [ועיין פסחים (ב' ב'), ובביאור הגר"י שטערן ז"ל למגילת אסתר (ח' ט"ז), ובספר ברכת אהרן ברכות (מאמר ל"ח), ובספרו הדרש והעיון שמות (מאמר מ"ח), ויקרא (מאמר מ"ג), ובספר בגד אהרן (מערכת ת' אות כ"א), ועיין בספר הכתב והקבלה].

ואולי בזה יתפרש קרא דספר שמואל א' (כ"ח ט"ו) ואקראה לך להודיעני, דהיינו שהרבתי בקריאה, וכן בישעיה (ב' ז') ואין קצה למרכבותיו, להפלת וריבוי המרכבות ועיין לרד"ק שם, וכן ביחזקאל (ל"א ט"ו) וכל עצי השדה עליו עלפה, שבתית עלפה יש ה' יתירה וככתוב בספר מחברת הערוך (שרש עלל דמ"ט ע"א), והיא באה לציין ריבוי היגיעה והעלפון ועיין רד"ק שם.

ובפירושו לספר ישעיה (כ"א ב') כתב רש"י ז"ל: "כל אנחתה השבתי, אנחתה לא מפיק ה"א, לפי שהוא כמו כל אנחות שבעולם, והוא לשון אנחה מרובה של אנשים רבים, כל האנחות השבתי", ועוד כזאת כתב רש"י ז"ל בפירושו לספר ירמיה (ו' ו'): "כרתו עצה, לא מפיק ה', לשון הרבה עצים כמו דגה לשון דגים הרבה", ובפירושו לספר יחזקאל (מ"ז י') כתב רש"י: "למינה תהיה דגתם לא מפיק ה', ופירושו למינים הרבה תהיה דגתם, למינה לשון רוב מינים כמו והדגה אשר ביאור, וכן כל אנחתה השבתי".

מיהו קשה לי שרש"י ז"ל שם ביחזקאל (מ' י"ז) כתב: "וה' של תחתונה, כמו ה' של ביתה, ושל עזרתה, ושל חלאתה, שהן יתירות", הרי שכאן כתב דה' יתירה דתיבת חלאתה אינו משמש כלום והוא יתר, ואילו בפירושו לספר נחום שהבאתי לעיל כתב דה' יתירה דחלאתה בא לציין רוב הזוהם, ולפיכך מקרא זה אינו יכול לשמש ראיה לפירוש רש"י שם ביחזקאל, ועיין.

ומעלת הרה"ג רבי דוד יצחקי שליט"א כתב לתרץ: "יש לחלק בין הפירוש הפשוט שעל פי הדקדוק יש אותיות יתרות שאינן משמשות כלום, ומכל מקום בודאי לא לחינם נכתבו אלא לדרוש, ואין סתירה, ושייך כאן מה שכתב רבי חיים באכנעז ז"ל (תלמיד רבי שבתי סופר בעל אור חדש על הלכות ברכות) בספרו תוצאות חיים (ס"פ י"ג): "נקוט כלל זה בידך בכל מקום שנמצא בספרי המדקדקים זר ויוצא מן הכלל, להוי ידוע לך שלא לחנם הוא, כי איך התורה שבחזרה

לשון נקיה ולשון ערומים תדבר בלשון בני אדם ח"ו, אלא יש לכל אחד איזה דרש וסוד, ודרוש וקבל שכר עכ"ל. [א"ה יח"ס: עיין בדבריו הנפלאים של רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה ויקרא (י"א מ"ג), הבאתים לעיל בחיבורי הנכחי (סימן צ"ז סוף אות ד'), ובספרו כד הקמח (ערך סוכה דף עד"ר), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת ח' אות ל'), ונתבאר במקומו בס"ד].

ואחתום בדברי הראב"ע ז"ל אסתר (ח' י"ז): "אותיות אהו"י נמצאו נוספים, בין בראש מילה, ובין באמצע, ובין בסוף, וגם יעדרו". והרי שנתבארו דבריו גבי אות ה' והראינו בס"ד כזאת שהיא יתירה בין בראש מילה ובין באמצע ובין בסוף ודוק היטב.

ג. בענין מי נקרא רשע

במדבר (ט"ז כ"ו): "וידבר אל העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה, ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו בכל חטאתם".

ושם במדרש תנחומא (פרשת קרח ס"ח): "שנו רבותינו ארבעה נקראו רשעים, הפושט ידו לחבירו להכותו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע, שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך הכית לא נאמר אלא תכה. הלוה ואינו משלם שנאמר לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. מי שיש בו עזות פנים ואינו מתבייש לפני מי שגדול הימנו שנאמר העז איש רשע בפניו וישר הוא יבין דרכו, ומי שהוא בעל מחלוקת שנאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה, ושניהם היו בדתן ואבירם עזות פנים ומחלוקת". והביא הדברים רבינו הגדול החפץ חיים ז"ל בספרו שמירת הלשון (שער הזכירה פרק י"ז) וע"ש.

והנה מה שציינו בתנחומא שם "שנו רבותינו ארבעה נקראו רשעים" וכו', כוונתם לדברות רז"ל במדרש פסיקתא דרב כהנא (פכ"ח ס"א): "אמר רבי יצחק שלשה הן שנקראו רשעים ואילו הן הפושט ידו לחבירו, והלוה ואינו משלם, ומי שהוא בעל מחלוקת, וכו', אמר רבי שמואל בר תנחום כי אמריתה קמי דרבי תנחומא אמר לי אף כשהוא מעיז פניו נקרא רשע שנאמר העז איש רשע בפניו", ולכן כאן בתנחומא כללו את כולם ואמרו "שנו רבותינו ארבעה נקראו רשעים", ורמזו לפסיקתא שהיה מדרש קדום ועתיק, ומדרש תנחומא בהרבה מקומות בנוי ומושתת עליו וכנודע ודוק. [ועיין בהערות לפסיקתא שם (דף תכ"ג) וש"נ].

ויש לי להבין שהרי יש עוד הרבה שנקראו רשעים ודרשינן להו מקראי, כההיא דברכות (ו' ב'): "אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון", ובמסכת נדרים (כ"ב א') דרשו מקראי דהנודר ומקיים נדרו נקרא רשע ע"ש, ובמסכת קידושין (ל"ג רע"ב): "אמר רבי אלעזר כל תלמיד חכם שאין עומד מפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח שנאמר וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר אינו ירא מלפני האלהים", ושם (נ"ט א') אמרו עני מהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו נקרא רשע, ועיין חידושי מהרי"ט ז"ל שם.

ואם כן מה ראה רבי יצחק לומר שלשה הן שנקראו רשעים וכו', ומה ראה רבי תנחומא להוסיף רק עוד אחד, אחר שיש עוד רבים שנקראים רשעים ודרשינן להו מקראי וכו"ל, וצ"ע.

ובפרט שבמדרש תנחומא עצמו (פרשת שופטים ס"ח) מובא: "אמר רבי אבהו כל הנוטל שחד שזה פרוטה מחברו נקרא רשע, שנאמר שוחד מחיק רשע יקח", ועיין בספר אוצר המדרשים (מדרש גדול וגדולה דף ע"ח): "כל הכועס נקרא רשע שנאמר רשע יראה וכעס" וצ"ע.

וזכרוננו שהגאון רבי ברוך מני ז"ל מר בריה דהגאון רבי אליהו מני זצ"ל בספרו ברוך מבנים כתב מאמר מיוחד וליקט שם מכל דברות רבותינו ז"ל מי נקרא רשע, עיין בדבריו שהאריך מאד, וכעת אינו לפני, וכל הענין צע"ע.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

קנב.

ענוה

וחיים (משלי כ"ב ד'): "שלמה המלך ע"ה הודיענו בפסוק הזה שבמדת הענוה יש כמה מעלות טובות נקשרות עמה, ועל דרך הפשט ביאור הכתוב כי השכר והתועלת המגיע מן הענוה בעולם הזה הוא ארבעה דברים והן יראה, ועושר, וכבוד ו**חיים**, כי מידת הענוה היא מידה גופנית בחברת הבריות, והוא שיהיה האדם ביישן וסבלן מכבד הבריות ומדבר בטובתן ויהיה שומע עלבונן ושותק, ומתוך המידה הזאת הגופנית יעלה האדם למידת היראה שהיא מידה שכלית ויבוא גם כן לידי עושר, כי בעל הענוה הוא שמח בחלקו.

ידוע כי הון עתק ימעט בעיני האדם עם הגאווה, ויספיק לו מעט עם הענוה, וכיון שהוא מסתפק במועט ואיננו מתאוה אל היתרונות והוא שמח בחלקו הנה זה עושר, וכמו שדרשו חז"ל איזהו עשיר השמח בחלקו, ויבוא גם כן לידי כבוד כי כשהוא נמנע מהתאוות והוא שפל רוח ושיספיק לו מה שעלה לחלקו הנה זה לו כבוד, והוא שכתוב ושפל רוח יתמך כבוד, וכתוב ולפני כבוד ענוה, כי מי שיש לו כבוד מידת הענוה קדמה לו כבר, ויבוא לידי **חיים** כי המתאוה אל היתרונות הנה הוא דואג כאשר לא יעשיר ולא יקום חילו כתאות נפשו וחיי חיי צער על שלא השיג כל חפצו, והדאגה מקצרת החיים נמצא מצטער על עולם שאינו שלו, אבל השמח בחלקו לא ידאג על מה שלא קנה וימלט מן הדאגה ויחיה חיי שלווה, וכן הוא בספרו כד הקמח (ערך ענוה) ע"ש.

משלי (כ"ב ד'): "עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים", ובפירוש המיוחס לראב"ע שם כתב: "עקב ענוה, סוף ענוה מסבבת יראת ה', כענין מצוה גוררת מצוה ומסבבת לענין עושר וכבוד, וחיים שיאריכו ימיו".

והחסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בפירושו שם כתב: "עקב ענוה יראת ה', יש מעלה גדולה מן העושר והגבורה והחכמה הנזכרים למעלה, והיא הענוה, כי עקב ענוה יראת ה', שהיא מעלה עליונה, וגם יזכה בה האדם להצלחת ענין העולם הזה, שהן עושר וכבוד וחיים. ויתכן לפרש כי העושר לבעל הענוה, מפני שהוא שמח בחלקו ואינו מתאוה ליתרונות, וכמו שנאמר ושפל רוח יתמך כבוד, וכן החיים לבעל הענוה, כי לא ידאג לקנות ענייני העולם הזה ולא יאנח עליהם, כאשר הדבר ידוע מדרכי מדת הענוה". וכזאת כתב גם רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה (ר"פ ויקרא), ודבריו שם מושתתים על פירוש רבינו יונה למשלי וכמנהגו כנודע. [ועיין בחיבורי הנכחי ערך דאגה ודוק].

ובתב רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תת"ר דפוס ברלין): "ירד ומתושלח האריכו ימים לפי שירד הוריד עצמו, ומתושלח שח כמת, ללמדך שכל מי שהוא **עניו ומשים עצמו כמי שאינו** - הקב"ה מאריך ימיו ושנותיו" עכ"ל.

ורבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה ויקרא (א' א') כתב: "עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד

אליהו הכהן ז"ל בעל שבט מוסר בספרו אגדות אליהו ירושלמי ברכות (פרק ד') והביא דבריו הגאון רבי חיים פאלאג'י בספרו תנופה חיים (שיר השירים אות י') ע"ש, ואנן קיימא לן שהמחדש חידושי תורה זוכה לאריכות ימים, כמו שכתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל עצמו בספרו קול החיים (דף ק"ט אות כ"ה), ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך חידושי תורה) ודוק. [ועיין עוד בחיבורי הנכחי לעיל (ערך גאווה) וצרף לכאן].

ולמבואר כאן שעל ידי מידת ענווה זוכה לחיים ואריכות ימים, ביארתי בס"ד במקומו מדוע **רבי ינאי** היה ענוותן גדול, כמפורש בירושלמי קידושין (פ"ג סה"ו): "על מנת שירצה אבא רצה האב מקודשת לא רצה אינה מקודשת וכו', אמר רבי יוחנן לרבי ינאי ואית מתניתא אמרה כן. אמר ליה **ולינאי עליבא** את שאיל מילה בקידושין", ופירש בפני משה: "ולינאי עליבא דרך ענוה השיבו לרבי יוחנן ולינאי העלוב אתה שואל מילה לפרש בקידושין", ועיין בפירוש מדרש שמואל על מסכת אבות (פ"ד מט"ו) שכתב ורבי ינאי **דרך ענוה** אמר מה שאמר במסכת אבות שם, כי רבי ינאי היה כהן מבית **עלי** כמפורש בירושלמי תענית (פ"ד ה"ב ד"כ ע"ב) ועיין באריכות בספר עלי תמר שם (דשס"ז ע"א), והרי על בית עלי נגזר שימותו צעירים כבני שמונה עשרה כאומרם ביבמות (ק"ה א') ועיין ראש השנה (י"ח א'), ורש"י סנהדרין (י"ד א'), לכן רבי ינאי התנהג בענווה גדולה, שבזה יזכה לאריכות ימים, וכמו שעשה האמורא רב כהנא שגם הוא היה כהן מבית עלי שהיה מאריך בתפילה כדי שיזכה לאריכות ימים כמפורש בירושלמי ראש השנה (פ"ב ה"ה ד"ג ע"א), ונתבאר היטב במקומו בס"ד. [ועיין עוד בחיבורי הנכחי (סוף ערך גבאי צדקה, ודרך חילול ה' אות ג') וצרף לכאן].

והנה בחיבורי ויחי יעקב (סימן ט"ל), הארכת בס"ד בזה שהעניו יאריך ימים, ושם כתבנו כמה טעמים לדבר עיין שם וצרף לכאן.

ועכשיו מצאתי טעם נוסף לכך, והם דברי הקדוש בעל משנת חסידים, הגאון רבי עמנואל חי ריקי זצוק"ל הי"ד בספרו חושב מחשבות (פרשת שופטים סימן קי"ג דנ"ו ע"א): "לבלתי רום לבבו וגו' למען יאריך ימים וגו', ושמע מינה שהעניו הבלתי מתגאה - מאריך ימים, וככתוב וענוים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה, ושם ענו מורה על זה [ר"ל שענו אותיות עין נון וו], שהעין אינו שולט בו, כמו נון שהוא תרגום של דג, ולפיכך אינו מת בקצרות ימים, מחמת העין הרע שרובם מתים בו, כאומרם בבבא מציעא (ק"ז ב'), אלא יש לו קיום והעמדה כמו וו, כדרשתם על הפסוק ווי העמודים" עכ"ל.

ועוד טעם נוסף מצאתי בזה שעניו מאריך ימים, והוא שכתב הגאון רבי אברהם ענתבי ז"ל בספרו אהל ישרים (שער הגבוה דף ל"ג): "הטעם שהעניו זוכה לאריכות ימים, יובן על פי מה שכתב הגאון מהר"ם אלשיך ז"ל שהנשמה שבגוף אינה רוצה להיות יושבת בגוף מקום הטומאה אלא רוצה לצאת, אכן כיון שרואה שהשכינה שורה בתחתונים בתוך בני ישראל בטומאתם, ככתוב ושכנתי בתוך בני ישראל, אותה שעה הנשמה נושאת קל וחומר בעצמה, ומה השכינה שהיא קדש קדשים שורה על הגוף, אם כן כל שכן הנשמה, ואז יושבת לבטח בגוף, ואם כן זה העניו שגורם שתשרה השכינה בבני אדם אפילו הוא גשמי, אם כן בודאי שוב אין טענה לנשמה לצאת מן הגוף, ואם כן שפיר דהעניו זוכה לאריכות ימים" ע"כ ודוק.

עוד יש לומר לפי הנודע דמי שהוא עניו זוכה לחדש חידושי תורה רבים, כמו שכתב רבי

חרטתם על העבירה אינה הכנעה גמורה לפני השי"ת, אבל מי שהוא עניו מלמד זכות על עצמו, אלא אדרבה מגדיל העבירה שעשה, כמו שאמר משה רבינו ע"ה אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וגו', ובוזה חרטתו והכנעתו לפני השי"ת גדולה מאד, וזהו שאמר אם תשים אשם נפשו, שיתלה תמיד החסרון בנפשו ויהיה תמיד במעלת הענוה ויזכה לאין, אז יראה זרע ויארץ ימים שהוא מן אין בני חיי ומזוני, ומה שלא הזכיר מזוני כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוניי" עכ"ל, ודפח"ח.

ובענין זה שהעניו זוכה לאריכות ימים - עיין לגאון רבי יצחק פאלאגי ז"ל בספרו נפש היפה, מערכת ע' (קונטרס נפש שפלה אות ח' דק"י ע"א) עש"ב.

ולמהר"ו ז"ל בספרו עץ הדעת טוב (פרשת שופטים) ראיתי שכתב: "למען יארץ ימים על ממלכתו, פירוש על ממלכתו לסיבה שהמליך עליו את מי שגדול ממנו בחכמה, ואם לאו נקצר ימים כנזכר בספרי (פינחס פסקא קמ"ח) שאמר רבי עקיבא לאותו תלמיד צהבו פניך בזקן, תמיה אני אם תוציא שנתך, וכן היה". [ועיין עוד בחיבורי הנכחי (ערך אונאת דברים, וערך בן אדם לחבירו, וערך הנהגה מדברי תורה) וצרף לכאן].

ובתב בספר אורח לחיים (פרשת שמות): "פירוש הפסוק אם תשים אשם נפשו יראה אף אם רואים בעיניהם שנכשלים ועושים שלא כהוגן, ימצאו זכות לנפשם ויאמרו הטעם מפני שהיה כך וכך גרם לעשות זאת, ואם כן

קנג.

עקירת שינים

במסכת פסחים (ק"ג א'), וכן נוהג מו"ר [בעל קהלות יעקב זצ"ל] בעצמו, וכן אומר לבני ביתו לנהוג כן, ולא נותן להם לעקור שינים אף שיש דלקת וכואב, ואמר לי מו"ר זצוק"ל שלא לעקור שיניים אף מקולקלות, וגם לא את השרשים של שינים שנשארו, ויעשו תותבת על השרשים ועל השיניים שנשארו, והוסיף מו"ר גם אני עשיתי כך, ועוד אמר לי מו"ר אני לא עקרתי שינים רק שן אחת שכאבה נורא זה היה בערב יום הכיפורים, והשאר נפלו מעצמם או התפוררו, כי אמרו שלא לעקור שינים וכשירקבו יתפוררו ויפלו מאליהם, ואמר לי מו"ר זצוק"ל מה שאמרו בפסחים הנ"ל שלא לעקור שינים, אפשר ששן רקובה מותר לעקור מאחר שרקובה אם כן כבר אינה שן" ועיין שם.

פסחים (ק"ג א'): "אמר ליה רב לחייא בריה לא תעקור ככא" וכו', ופירשו רש"י ורשב"ם ז"ל: "לא תעקור שן משום חולי שסופו להבריא".

והנה"צ רבי מרדכי הריס ז"ל בספרו דברי מרדכי שם שהעיר והלא רואין אנו שאינו מתרפא וצ"ע. ובספר אשכבתא דרבי ח"ב (קונטרס בית רבי דקמ"ט ע"ב) העידו על מרנא ורבנא מופת הדור בעל קהילות יעקב זצ"ל שהקפיד לא לעקור שיניים על פי המבואר בפסחים דלעיל.

ועבשיו נדפס ספר ארחות רבינו ח"א (דף שמ"ו) וכתוב שם: "בענין דלקת בשינים וחניכים וכו', ולא לעקור שינים, כמו שאמרו

מאריכים לו ימיו ושנותיו, המאריך בתפילתו והמאריך על שלחנו והמאריך בבית הכסא" ועוד הרבה עיין שם. [הגירסה "אמר רב" - כך היא בכתבי יד של התלמוד, ועיין שם בספר דקדוקי סופרים (אות ע' ואות פ'), ובחיבורי הנכחי לקמן (ערך תפילה באריכות) ודוק].

ובפרט ובמיוחד היתה נוגעת אזהרה זו לרבי **חייא** בנו של רב, שהרי מפורש במסכת עבודה זרה (ל"א ס"ב) שהיה **רבי חייא בריה דרב ידוע חולי וחולני** ע"ש, ועל פי זה אני מסביר העצות לבריאות ולרפואה שנתן האמורא **רב** ולימד את בנו **רבי חייא** כמפורש בנדרים (מ"ט ב'), שהרי מחמת חוליו אכן הן היו נחוצות ונצרכות לרבי **חייא בריה דרב** וכמשנ"ת ודוק היטב.

ומה ימתקו לנו הדברים כשנתבונן ונראה שבעל השמועה שאמר כיון שניתקו שיניו של אדם נתמעטו מזונותיו בנדה (שם), הוא לא אחר מאשר האמורא **רב** עצמו, והבן היטב.

ודע כי ראיתי בשו"ת אבני נזר חלק יו"ד (סימן ר"ס אות ב') כתב: "הא דפסחים (ק"ג א') אמר ליה רב לחייא בריה לא תעקר ככא, ופירש רש"י שן ממש מחמת חולי. ובט"ז או"ח (סימן שכ"ה אות א') בשם מהרש"ל דהוצאת שן סכנה וכו', אולם בההיא דפסחים פירש רשב"ם וז"ל שן ממש משום חולי שסופו תרפא. ושמעתי בשם דענטיסט (רופא שיניים) כי השן המתנדנדת אי אפשר לרפא, וכשהשן יושב בחוזק על מקומו, רק שחולה, לזה יש רפואות, אך לשן המתנדנדת אין לו תקנה אלא הוצאה. ומצד סברא גם סכנה אין בהוצאת המתנדנדת. כל שכן בזמן הזה שיש להם להדענטיסטען (רופאי שיניים) המצאות שלא יהיה סכנה" ודוק.

ומצאתי בס"ד בספר בית ישראל לגאון אדמו"ר ממטרסדורף ז"ל ח"ח (סימן צ"ב דק"צ ע"א) שכתב: "מורי ורבי הגאון מאונסדורף ז"ל היה חושש בשיניו כל ימיו, וביחוד לעת זקנתו, אבל סירב להוציאן דאיתא במסכת פסחים (ק"ג א'): "אמר ליה רב לחייא בריה לא תעקור ככא", ואמרינן בבבא קמא (ס"ה א') מה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא, ואמר שהמוציא שיניו מפיו הרי הוא מת לחצאין, ושכן נהג הגאון בעל כתב סופר ז"ל שלא היה מוציא שיניו, אבל בשנתו האחרונה של הגאון מאונסדורף לא היה יכול לסבול את יסוריו, והסכים להוציא, אחר כך כאשר הוקל לו ממכאוביו היה אומר: "לא ידעתי עולם הזה מהו" עכ"ל.

ובס"ד נראה לי לומר שדברי האמורא **רב** ואזהרתו שלא לעקור שינים, יובנו היטב עם מה שמצאתי בס"ד שכתב רבי אליהו הכהן ז"ל בעל שבט מוסר בספרו היקר מעיל צדקה (סימן תרס"ו): "ראיתי בספר תולדות אדם דמי שהשינים שלו נרקבות, חיי קצרים, לפי דכשיעור המועט שיחיה כך חוזק שיניו" ע"ש. ואפשר דסוד זה מה שגילו לנו רז"ל במסכת נדה (ס"ה א') כיון שניתקו שיניו של אדם נתמעטו מזונותיו ע"ש, והיינו משום **שמתקצרים חיינו**, ומזונותיו מועטים כי בקרוב ימות ואין לו צורך במזונות" עכ"ל ע"ש.

והשתא יובנו היטב דברי האמורא **רב** ואזהרתו לבנו רבי **חייא** שלא יעקור שיניים, שהרי בעקירתן יש לחוש שיתקצרו חיי וימעטו מזונותיו, וכבר הראתי בחיבורי זרע חיים (סימן ל' אות ג') ממקומות הרבה בתלמוד דרב הוה קפיד טובא בהנך מילי שמביאים לאריכות ימים, וכההיא דברכות (נ"ד ס"ב): "אמר רב יהודה **אמר רב** שלשה דברים המאריך בהם

קנר.

עשיית רצון השי"ת

בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך, ואם עשית כן הוא מאריך לך ימים ושנים, שנאמר כי בי ירבו ימך ויוסיפו לך שנות חיים".

מדרש משלי (פרק ט' סימן י"ב): "אמר הקב"ה כל זמן שישאל עושין חפצני אף אני אעשה חפצם, תמן תנינן רבי אליעזר אומר עשה רצוני כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצוני,

קנה.

פאות הראש

שכתובין כולם בספר התורה, ואז ישוב ה' עלינו לגאלנו" ע"כ.

ומפורש שענין פאות הראש הוא בגדר "חוקים", דהיינו המצוות שלא נתגלה לנו טעמן, ועיין בדברי רבינו הטור ז"ל יו"ד (ר"ס קפ"א), ובדברי מרן ז"ל בבית יוסף שם, ובדברי רבינו הב"ח שם.

וכתב רבינו יצחק אברבנאל ז"ל בפירושו לתורה דברים (ו' כ'): "אמנם לענין החוקים אמר, ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה, ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, והחוקים אין טעמם ידוע אצלנו, אבל תועלתם מבואר, שמביאים האדם ליראה את השי"ת, ולטוב הנצחי המיוחס לנפש, ולאורך החיים הגשמיים, ועליו אמר "לחיותנו כהיום הזה", עכ"ל.

הרי שעל ידי עשיית וקיום המצוות שהם בגדר "חוקים" - זוכים לאריכות חיים, והיינו טעמא דהנזהר בפאת הראש שהיא מצוה בגדר חוק, יאריך ימים ודוק. ועיין בחיבורי הנכחי (ערך חוקים) וצרף לכאן. [אף שאזהרת הרה"ק רבי מאיר זצ"ל היתה שיהיה מצוה שלא יקצוץ כלל ועיקר מפאות הראש, מכל מקום יש לומר הזהירות והסייג בחוק זה מביאה אריכות ימים].

כתוב בספר דרכי שלום לגאון מהרש"ם ז"ל (בהקדמת הספר אות א') שהרב הקדוש אדמו"ר רבי מאיר מפרימשלאן זצ"ל צוה למהרש"ם בהיותו ילד שאל יחתוך ואל יקצוץ מפאות ראשו כל ימיו, והוא סגולה לאריכות ימים ע"ש. הביא הדברים הגר"מ שטרן שליט"א בשו"ת באר משה ח"א (סימן ס"ח אות ה' דקצ"ז ע"א) ועיין שם מה שכתב בזה.

ואם היתה רשות נתונה אמינא בס"ד, שיש להסביר מדוע פאות הראש הם סגולה לאריכות ימים, בהקדם דברי רבינו הכהן הגדול בעל חפץ חיים ז"ל בספרו תורה אור (פרק י'): "ענין הגאולה שאנחנו מצפים לה, גם כן תלוי בזה שכאשר נזדרז לקיים כל מצוותיו, ישיש ה' עלינו וימהר לגאלנו, כמו שכתוב בפרשת הגאולה (דברים ל' ט') כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך, כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמור מצוותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה וגו'.

ופירטה התורה מצוות וחקים, לומר לנו שלא לבד המצוות שאנחנו יודעין טעמן צריכין אנחנו להתחזק בשמירתן, אלא אף החקים, כגון שעטנו וגילוח פאת הראש הזקן וכדומה, צריכין אנחנו להתחזק בשמירתן, כיון

ד"ל ע"ג) אחר שהאריך מוה"ר הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל במעלות פיאות הראש, סיים וכתב: "על כן צריכים אתם להזהר בשני עדים נאמנים אלו, (ר"ל שתי פיאות הראש), העומדים אחד מימין ואחד משמאל, המעטרים אתכם בעטרה של היהדות, ואין אני מעמיס עליכם לעשות לכם פיאות עבים וארוכים כמו מנהג אחינו האשכנזים הי"ו, ורק אבקש שיהיה בהם שיעור הניכר לעיני כל, ולא יהיו כעשבים קטנים העומדים על פתח הקרקע אשר רק רישומן ניכר, דאלו פסולים הם לעדות כדין קטן שפסול להעיד, כי רק הגדולים נאמנים להעיד בגודלן, וכבר דברתי בזה פעמים רבות, ואשרי המדבר על אוזן שומעת ואשריהם ישראל שמעו ונזהרו ותבא עליהם ברכה" ע"ש.

ומוה"ר הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל נאה דורש ונאה מקיים שאף הוא גידל פיאות ראשו כן, וכמו שמתבאר בספרו בניהו על תיקוני הזהר ח"ב (תקן ע' דף פ"ה) ע"ש. ועיין מה שכתבתי בס"ד בתשובתי שבספר הדרת פנים זקן (עמוד תרצ"ו) ושם ציינתי לעוד מקומות במשנת רבינו הגאון רבי יוסף חיים ז"ל בזה ואכמ"ל. [וזכיתי בס"ד וצולם עכשיו בחיבורי כנסת יעקב (דף קנ"ב) ע"ש].

ובתוב בספר האשל (מערכת ג' אות ה'): "סגולה לעשות שמחה בתגלחת הראשונה של הילד שמחנכין אותו במצוות פיאות הראש, ובירושלם ת"ו עושים שמחה זו בתופים ומחולות וכמו שכתב בספר נחפה בכסף ח"ב (דף ז') והובא בספר ארחות חיים (ספינקא סימן תקל"א סעיף ו'), ועיין בשערי תשובה שם. ויש נוהגים אחר הגילוח לשקול השערות בזהב או בכסף ונותנים לצדקה, ואומרים שהוא סגולה שיהיה הבן חכם בתורה ויראת שמים **ויאריך ימים בטוב**, וכמו שכתב בספר מעשה יחיאל (פרשת תולדות) בשם הרה"ק מהרי"מ ז"ל מגלונא" ע"ש.

ודע דשארי מוה"ר הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל כתב **בספרו שלו** תורה לשמה (סימן שפ"ט): "והנה כאן (בנודן שיעור אורך פיאות הראש) צריך להחמיר להשאיר שיעור כדי לכופ ראשן לעיקרן, וסגי בהכי כפי הדין, מיהו ודאי אם יהיו יותר ארוכין עדיף טפי כדי שיהיו ניכרים יותר, וזהו נוי שלנו שאנחנו מתנאים במצוות השי"ת אלוקינו ואלוקי אבותינו, אשר קדשנו במצוותיו, והפאות הם עדות לישראל וסימן טוב להם" ע"ש.

ובספרו בן איש חיל ח"א (דרוש ג' לשבת זכור

קנו.

פורק עול ורשע

היראות ופחדים, ושנות רשעים תקצרנה, כלומר והרשעים אף על פי שהן יושבים בשלוה ואין פחד אלהים נגד עיניהם, וראוי להם להאריך ימים - אף על פי כן תקצרנה, וגם מחמת שהם רשעים ופורקין מעליהם עול מלכות שמים שנותם מתקצרין". וכן הוא בקצרה בפירוש הגאון מלבי"ם ז"ל שם.

משלי (י' כ"ז): "יראת ה' תוסיף ימים, ושנות רשעים תקצרנה".

ובתב בביאור הגר"א ז"ל שם: "יראת ה' תוסיף ימים, כאשר האדם תמיד ביראה ופחד חייו אינם חיים, ויכול למות מן הדאגה בימים מועטים, אבל יראת ה' תוסיף ימים, ואינו כשאר

אדם, ואין לך דרך טובה לחזק גופו של אדם כעבודת הבורא, צדיק אוכל לשובע נפשו, ואינו נבהל להון, ויש לו מנוחה כל ימיו, מה שאין כן בטן רשעים זולל וסובא, ומזיק גופו ובריאותו, וגברא דנשי קטלוהו אז מרבה בזימה נוטל מאור עיניו, ושכבת זרע היא כח הגוף, וגם הרהוריו הרעים מכשילין כוחו, והרהורי עבירה קשים לבריאות הגוף מעבירה, והקנאה והתאוה מפסידים כח הגוף, דרך כלל אין לך קשה לבריאות הגוף ממעשה הרשעים, ואפשר זה רמזו ז"ל רשעים בחייהם קרוים מתים, ויש לדקדק מאי בחייהם, בחיים קרוים מתים הוי ליה למימר, אמנם לדרכנו נכון, לא מבעיא לענין סתם חיים דהיינו מה שבאמת קרוי חיים פשיטא שהרשעים אין להם חיות, אלא אפילו חייהם החיים שהם בוחרים, גם כן קרואים מתים, וממיתים עצמם במעשיהם גם בעולם הזה" ודוק היטב. [וק"ק דהיה לו להזכיר האי קרא דשנות רשעים תקצרנה].

והנאון כתב סופר ז"ל בספרו על התורה בראשית (כ"ג א') כתב: "יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה, הנה נחלקו חז"ל ביבמות (נ' א') אי זכו מוסיפין או לא, ומשמע מהתוספות שם דגם למאן דאמר אין מוסיפין, אבל שנים שנפחתו מן הרשעים מוסיפים לצדיקים. והיינו יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה, ושנים אלו מוסיפין ליראי ה' וחושבי שמו כנ"ל" ודוק.

ומצאתי לרבינו אברהם סבע ז"ל בספרו המופלא צרור המור דברים (א' ב') שכתב: "הרמז בזה מה שאמר יראת ה' תוסיף חיים ושנות רשעים תקצורנה, לא שיקצרו ממש, שהרי כתיב יבלו בטוב ימיהם (איוב כ"א י"ג), אבל פירושו שאף על פי שיחיו אלף שנים פעמים, אין חייהם חיים ואינן חשובים כיום

וכבר כתב כן בפירוש רבינו יונה למשלי שם: "ושנות רשעים תקצרנה. תענוגות בני אדם מעמידות בנין הגוף מדרך תולדתו, ושנות רשעים המתענגים במלאות תאוותיהם והשוברים עול שמים ומנתקים מוסדות, תקצורנה בחטאים מן המספר הראוי לימי חייהם". ועיין בביאור רבינו בחיי ז"ל (ר"פ כי תשא) הבאתי דבריו בפתיחה לחיבורי הנכחי, ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך דאגה) וצרף לכאן.

ובפירוש רבינו יוסף בכור שור ז"ל שמות (כ"ג כ"ו) כתב: "את מספר ימך אמלא, שתהיה זקן ומלא ימים, ולא תמות בלא עתך, כי הרשעים מתים בלא עתם, כדכתיב ושנות רשעים תקצרנה", וכן הוא בדברי הרב החזקוני ז"ל שם.

ויש להוסיף בטעמו של דבר על פי הכתוב בספר אור החיים דברים (כ' י'): "בעל עבירות יקרא רחוק מהשכינה, שהיא מקור הקדושה שממנה הוא מחצב הנשמה העליונה", ואם כן חיים מנין, שהרי כל שיש סילוק שכינה - יש מיתה רח"ל, כדאמר בספר הזהר הקדוש ח"ג (דקכ"ג ע"א): "האי ה' [שכינה] לא תיזיל מגופא ובה קיימא, וכד תיזיל מיניה סם המות תיתי ותשרי עליה, דתתקרי טומאה, עבודה זרה, פסולה, מלאך המות, חושך ואפילה, ושריא על גופא דבר נש, ובהוא זמנא אתקרי בר נש מת", ובספר אור החיים הקדוש במדבר (כ"ו י"ט): "כי סילוק השכינה יקרא מיתה", ועיין בפתיחה לחיבורי הנכחי ודוק היטב.

ורבינו הגאון הגדול בעל נודע ביהודה בספרו דרושי הצ"ח (דרוש ב') לעשרת ימי תשובה) כתב: "רוב העבירות מלבד שמאבדים את האדם מהעולם הבא, גם מאבדין אותו מהעולם הזה, ורוב עבירות מכשילין כחו של

הדברים אל בני ישראל. ולזה רמזו רז"ל שהרשעים בחייהם קרויים מתים לפי שאין להם חיים כלל וימיהם לא ימשכו, וכן הוא שם בצרור המור דברים (ב' טו') ע"ש"ב.

והשוה לכל האמור והמובא לעיל, ולמה שכתב בספר הכתב והקבלה שמות (כ"א ל"ה) בגדר קצירה, ודוק היטב.

אחד. ולכן ככאן, לפי שבאלו הארבעים שנה יצאו מרעה אל רעה, מעגל למרגלים, וממרגלים למתאוננים, לא היו חייהם חיים והיה להם כאלו לא עבר ביניהם אלא י"א יום, וזה אחד עשר יום, ויהי בארבעים שנה, להורות כי ספו תמו מבלהות כאלו לא היה אלא י"א יום מחורב, ומיד פתע פתאום ויהי בארבעים שנה, בסוף הארבעים. דיבר משה, אלה

קנו. פורים

בפירושו העמק דבר שם, ועוד, ונרמז בדברות ז"ל במדרש תנחומא (ס"פ כי תצא) שהיה עמלק מחתך מילותיהן של ישראל ואומר טול מה שבחרת ע"ש, והיא [השכינה] הנוקמת והפורעת ממנו כמפורסם, ועיין למהר"ם פאפירש ז"ל בספר תורה אור (ס"פ בשלח): "והנה היא [השכינה] תעשה מלחמה בעמלק, כי הנקמה על ידי השכינה, כמו שהיה במצרים כי היא חרב נוקמת", ועיין גם בדברי מהר"ם רקנאטי שם בפירושו לתורה (ס"פ בשלח), ובספר ילקוט ראובני (ס"פ בשלח) כתב: "ויאמר ה' אל משה וגו' אמחה את זכר עמלק וגו', בתיבת אמח"ה את זכר עמלק נרמז מי שעשו ויעשו מלחמה עם עמלק, בראשונה היה אהרן משה חור ואות ה' היא השכינה שעשתה עמו מלחמה ועם השר שלו, ואחר כך היה אסתר מרדכי חרבונה ואות ה' של השם, ובגאולה אחרונה יהיה אליה משיח ח' נסיכי אדם והשכינה על גביהן שהיא אות ה' אחרונה", ולכן המקיים מצוות פורים שמקיים מחיית עמלק, ובוה מסייע ונדבק בשכינה, בדין הוא שיטול שכרו חיים ארוכים, וכדכתיבנא בפתיחה לחיבורי הנכחי, שכל שדבוק בשכינה זוכה לחיים ובאור פני מלך חיים ודוק.

כתב רבינו אליהו הכהן ז"ל בעל שבט מוסר בספרו עיני העדה (דקמ"ב ע"ג) בשם מסורת בעל הברית הגדול ז"ל כל המקיים מצות פורים כתיקונה **מאריכין לו ימיו וימי בניו** ע"ש, והובא בספר יפה ללב ח"ב (סימן תרצ"ה אות ט"ז דפ"ח ע"ג) ע"ש. [וכתב בספר קורא הדורות (דנ"א ע"ב): "וגם היה שם בסופיא הרב רבי מאיר אנג'יל שחיבר ספר מסורת הברית הגדול פירוש על המסורות והיה דרשן גדול והלך לצפת ונפטר שם. ובזמן הזה היה באשכנז הרב רבי שבתי אשכנזי שחבר ספר שפתי כהן פירוש על שלחן ערוך ונדפס בחייו בשנת ת"ו"].

ויש להתבונן מדוע אכן המקיים מצוות פורים זוכה שיאריכו לו לאדם ימי חייו, הוא ובניו אחריו, ונראה טעמא דמילתא, כיון שכל ענינו של פורים ומצוותיו הוא לקיים מחיית עמלק, ועל ידי מחיית עמלק יש עליו לשכינה, אחר שעמלק ימש"ו הוא הנלחם בשכינה, כי יד [דעמלק] על כס יה [שכינה], וכדפירשו רבותינו הראשונים ע"ה עיין בבעלי התוספות על התורה (ס"פ בשלח), ושם בפירוש ריב"א ז"ל, והרב החזקוני ז"ל ועיין לגאון נצי"ב ז"ל

"פת" "חיי", שהוא חיים ומזונא כמוכין, ועוד עיין שם (ד"ה בפורים), ונ"ל שבפרט אם ידליק נר לכבודו של מרדכי ישפיע עליו בעזה"י שפע חיי בני ומזוני - הערת בני בכורי הרה"ג חו"ב רבי אברהם אליעזר שליט"א.

ובתב בספר עטרת ישועה (פורים דקט"ו ע"ד): "אמרו ז"ל פתחיה זה מרדכי, כי "מרדכי" עולה מספר "בנים חיים מזונא", ונרמזו בתיבת פתחיה, כי אות ה' בשמו רומז לבנים כטעם "הא" לכם זרע, ונשאר אתוון

קנח.

פיוטים

פיוטים בציבור גורם רעה בעונשים וקיצור ימים רח"ל, וכן כתב מרן הב"ח שבימיו התחיל גדול אחד לבטל הקרוב"ץ ונענש ולא הוציא שנתו ה' ישמרנו, ועל כן לא נמצאו באותה עיר זקנים מופלגים, עד כאן היו דברי קדשו" ועיין שם שהאריך בזה.

וכזאת כתב בספר תפארת בנים ח"א (דף תכ"ח): "האדמו"ר רבי אהרן רוקח מבעלזא זי"ע אמר שאמירת הפיוטים (קרוב"ץ) הוא סגולה לאריכות ימים". ועיין באריכות בספר והייתם לי סגולה (דף ק"ז וק"ח) מה שהביאו בענין זה.

ועכשיו נדפס מחדש ספר קול החיים לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל וראיתי שם (סימן ו' אות ג' דף ק"ג) שכתוב: "מי שאינו מדלג או משנה הפיוטים של ימים נוראים וכיוצא בהם זוכה לאריכות ימים ושנים" ע"ש. ומקורו בספר חסידים (סימן תר"ז) וכמו שכתב בנו הגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל והובא בהערות לקול החיים שם.

וזו לשון ספר חסידים (שם): "יש שימות שמשנה מנהג הראשונים, כגון פיוטים שהורגלו לומר קרוב"ץ דרבינו משולם, ואחד אמר קרוב"ץ אחר ומת בתוך שלושים יום, ואחד לא רצה לומר פיוט אין דור חלף ומת בתוך

כתב הגה"צ רבי הילל מקאלמאי ז"ל בתשובות בית הילל (סימן ע"א): "אלו הדברים גורמים **אריכות ימים** מצד הסגולה - לומר פיוטים בימים טובים ושבת". [ויש להתבונן בלשון הרב בית הילל ז"ל במה שכתב: "לומר פיוטים בימים טובים **ובשבת**", אם כוונתו **לפיוטי** שבת דווקא, או אף **זמירות** שבת הנאמרים בשלשת הסעודות ובמוצאי שבת, ועיין בספר יסוד ושורש העבודה, ובספר סדורו של שבת ואכמ"ל].

וכיוצא בזה ראיתי בספר קדוש ישראל ח"א (דף קנ"ח) תולדותיו של אדמו"ר קדוש ישראל מוויז'ניץ ז"ל: "בשנים הראשונות בעלות רבינו על כסא מלכותו לא היה נוהג לומר פיוטים בשלש רגלים, אך ברבות השנים שינה את מנהגו, יש אומרים כי הגה"ק מבעלז זיע"א יעץ לו לנהוג כן בנימוק שיש בזה סגולה **לאריכות ימים**". ועוד עיין שם.

והגאון אדמו"ר ממונקאטש ז"ל בספרו נימוקי אורח חיים (סימן ס"ח אות א') כתב: "ושמעתי מאדמו"ר הקדוש רבינו יחזקאל משינאווע זי"ע על עיר אחת גדולה (ואין רצוני לפרט בזה), כי לא נמצא בה מאחינו בני ישראל זקנים, כפי ערך רוב גודלה כנגד שאר עיירות, לאשר החסידים שם החסירו לומר "פיוטים", וכתוב בספר חסידים כי המשנה ומחסיר

(סימן קי"ב): "והאידנא בעוה"ר מאבדים הזמן באמירת פיוטים, ומסיבת אריכותם מפסיקין ומדברים כל אחד ואחד עד היכן שידו יד כהה מגעת, ולמה אנחנו מתחסדים על רבותינו ז"ל בעלי התלמוד ולא נקח מוסר השכל מהם, שאמרו בברכות דגברא בר חיובא הוא להתפלל שמונה עשרה שלימות ורבנן לא אטרחוהו מפני כבוד שבת, ובמסכת מגילה (כ"ג א') אמרינן נמי ובשבת ממהרין לבוא וממהרין לצאת, והן רבים עתה עמי הארץ שאינם חוששים לדברי רז"ל ומטריחים עצמם ואחרים עמם לפי דעתם זאת, מאחר שרבנן לא אטרחוהו משום כבוד שבת, והם אומרים אי אפשר בתקנת חכמים כגון זו ואינם חוששים לכבוד שבת ראוי היה להם להתפלל שמונה עשרה שלימות.

ומעיד אני עלי שמים וארץ על מקצת עירות שעברתי שכמה וכמה מתעכבים מלקרות קריאת שמע עד אחרי רביע היום, וכן תפילת השחר עד אחר שליש היום, הנה התחילו לקלקל בקריאת שמע דהוי דאורייתא ושוב אין לה תשלומין, ומרעה אל רעה יצאו שגם בטלו תפילה דרבנן וכפי מה שכתבתי לעיל (סימן פ"ט) כיון שעברו ארבע שעות קרינן עליהו מעוות לא יוכל לתקן, וכשיוצאים מבית הכנסת יוצאים מחצות היום ואילך, ובסיבת אריכות זו יש הרבה שקודם לכתם לבית הכנסת טועמים טעם מן רע כי לא ידעו מהו זה ומה איסור יש בדבר, ועברו אקרא דכתיב ואותי השלכת אחרי גויך, והחסידיים שנוזהרים בזה עוברים על דברי הירושלמי תענית דאסור להתענות ביום שבת קודש עד חצי היום, בין למר בין למר הנה לשלום מר לי מר, וכל זה גורם האריכות בפיוטים וכדתנן עבירה גוררת עבירה, ואם רבי אליעזר הקליר ז"ל ייסד פיוטים, לדורו וכיוצא בו ייסדם, ולא

שלושים יום, שאין עון זה מן התורה אלא אל תסג גבול עולם" ע"ש.

הרי שביאר לנו רבינו יהודה החסיד ז"ל דתרי מילי איכא בהא, חדא שאין **להחליף ולשנות** מנהג וסדר הפיוטים, ותו שאין **להמנע ולדלג** אמירת הפיוטים, והיינו נמי דקאמר הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בדקדוק לשונו מי שאינו "מדלג" או "משנה" הפיוטים יזכה לאורך ימים ודוק.

איברא שملשון רבי יהודה החסיד ז"ל משמע לי דלא באמירת הפיוטים תליא מילתא, אלא בזה שמשנה ממנהג שהנהיגו גדולי ישראל הראשונים, וכל מנהג בכלל, ופיוטים לדוגמא נקט, וכמו שכתב להדיא **וכגון** פיוטים ודוק.

ובמעמא דמילתא דהאומר פיוטים בשבת ימים טובים יזכה לאריכות ימים - יובן עם מה שכתבנו בס"ד בחיבורי הנכחי (ערך פרק שירה), עיין שם וצרף לכאן ודוק.

ועוד יש לומר בטעם הדבר שאמירת הפיוטים מביאה לחיים ואריכות ימים, והוא עם מה שכתב הגאון אדמו"ר ממונקאטש ז"ל בספרו נימוקי אורח חיים (סימן ס"ח אות א') שהפיוטים הקדושים מוחלים עונות ישראל, כיון שיש להם סגולה שמעוררים רחמים ורצון ללבון העוונות של ישראל ולכל טוב, ועיין שם שהביא עובדה יקרה בזה עם שר בית הזה"ר מהרצ"ה מזידיטשוב זצ"ל בעל עטרת צבי ע"ש.

וכבר נתבאר מפי סופרים וספרים בפתיחה לחיבורי הנכחי שכל שיש מחילת עוונות יש אריכות ימים שאין הערוד ממית אלא החטא ממית (ברכות ל"ג א') ודוק היטב.

ודע דגאון עוזינו רבינו הגדול רבי חזקיה די סילוה ז"ל כתב בספרו פרי חדש או"ח

מייסדי הפיוטים), או בשביל שלא להתעכב משום כבוד שבת ויום טוב (וכן איבוד זמן קריאת שמע ותפילה וכו''), ודאי משובח, וניחא להו (למייסדי הפיוטים) בהא, דיתקלס עלאה במניעת אמריהם" ועיין שם באריכות.

ודע שכתב הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו פרי צדיק ח"ב (פרשת שקלים סימן ה' דנ"ט ע"ב): "כיון שנתקבלו הפיוטים בכל ישראל ראוי להבין בדבריהם, ואף שמחברם ומתקנם לא כיון לזה, יכול להיות אמת, וכמו שכתב בספר אורים ותומים שדברי השלחן ערוך וכדומה שנתקבלו בכל ישראל, יש לפרש בדבריהם הגם שלא כיונו לזה כי רוח ה' דבר בס". [ובדברי התומים עוד עיין בפרי צדיק שם (ד"ע ע"א), ובחיבורי ברית יעקב (סימן מ"א) הארכתי בס"ד בענין ונתחבר (השלחן ערוך ברוח הקודש)].

לדורות הבאים אחריו שמתקלקלים והולכים, ומה יעשו גדולי הדור או קטני הדור שאין דורם יפה ואינם שומעים לקול מוכיחים ומלחשים, ולכן השומע לי ומקצר בפיוטים כל כמה דאפשר **יאריך ימים ושנים** עכ"ד זיע"א.

ומצאתי לגאון המובהק מהרי"ז שטערן ז"ל בשו"ת זכר יהוסף (סימן י"ט דל"ג ע"א ד"ה ואסיים) שהביא בקצרה דברי רבנו הפרי חדש ז"ל וכתב: "ועיין במגן אברהם (ס"ס רפ"א), ונראה שהפרי חדש בסיום דבריו שהמקצר בפיוטים יאריך ימים, נתכווין לרמז נגד מה שכתוב בספר חסידים (סימן תר"ז) הנ"ל, והיינו שתלה רבינו יהודה החסיד ז"ל העונש בעבור שהקיל בכבוד הראשונים לשנות ממה שנהגו, ולומר פיוטים אחרים שיש בהם הני חששות, אבל המונע לגמרי מלאמרם מצד הפסק או ריבוי התוארים כלפי מעלה וכהאי גוונא דכבודו של השי"ת קודם לכבודם (של

קנמ.

פרו ורבו

ובספר זהר הקדוש ח"א (דקפ"ז ע"א): "ההיא נשמתא אזלת ושאטת ואיהי זמנית לאעלא בההוא זרע דאתעסק בה בר נש בפריה ורביה, וכדין **יאריך ימים**, וחפץ ה' דא אורייתא בידיה אצלח".

ומתבאר שמצות פרו ורבו גורמת לאריכות ימים, וכן כתב הגאון חיד"א ז"ל בהגהות ניצוצי אורות על ספר הזהר שם (אות א'): "וכן מבואר בברכות (י"א) דחזקיה המלך אף שהיה צדיק גמור, ולמד ולימד לאחרים (בבא קמא ט"ז ב'), אפילו הכי אמר לו ישעיה **מת אתה בעולם הזה**, ולא תחיה לעולם הבא על שלא עסק בפרו ורבו" ע"ש. וכן ביבמות (ס"ד

בראשית (ט' א'): "ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וגו', שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה".

ופירש רש"י ז"ל שם (פסוק ז'): "ואתם פרו ורבו, לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לצווי, ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים", ועיין בדברות הרמב"ן שם, ובכל מפרשי רש"י, ובהעמק דבר שם, ושו"ת שאילת יעקב ח"א (סימן כ"ב), ובס"ד נתבאר היטב בקונטרס "פרו ורבו" דילן כת"י.

ומצאתי בספר כלי יקר במדבר (י' ל"ה): "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה וגו', במסכת שבת (קט"ז א') יש מרבותינו שאמרו ששני פסוקים אלו הם ספר בפני עצמו, ועל כן מנה שבעה ספרים בתורה. וכי יפלא ממך דבר לאמר הרי עיקר התורה למצותיה נתנה, ובספר זה אין רמז לשום מצוה, אענה אני חלקי ואומר, שלמחות פריה ורביה עשה ספר בפני עצמו, כי במצוה זו תלוי קיום העולם, וגורם השראת השכינה כמו שאמרו רז"ל ביבמות (ס"ד א') כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, מלמד שאין השכינה שורה בפחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל כ"ב אלף פחות אחד, וזה שלא עסק בפריה ורביה נמצא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל. וזו מצוה ראשונה שנצטוו אדם הראשון עליה, כי מיד אחר שנאמר ויברא אלהים את האדם וגו', כתיב ויאמר להם פרו ורבו, לכך עשה ספר מיוחד ממצוה זו, לומר שהשראת השכינה בישראל צריך כ"ב אלף, וממילא ידע כל איש מישראל להיות זהיר במצות פריה ורביה למלאות המספר".

וכתב בספר חסידים (סימן תתתשט"ז דפוס ברלין): "אמר החכם יש וולד או בן או בת שפודה את אביו או את אמו מן המיתה או מן הצרות שנאמר יעקב אשר פדה את אברהם", עיין שם כל לשונו.

ועם דברינו האמורים דפרו ורבו גורם חיים, ועם ההסבר דלעיל, יש לרמוז זאת בפסוקי התורה, בראשית (מ"ז כ"ז): "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן, ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה" ודוק היטב.

(א) אמרו שכל מי שיכול לעסוק בפרו ורבו ואינו עוסק חייב מיתה ע"ש.

ובמעמא דמילתא דהעסק בפרו ורבו גורם חיים ואריכות ימים - נראה לומר בס"ד לומר על פי מה שאמרו ביבמות (שם) שעל ידי שעוסק בפרו ורבו משרה **שכינה** בישראל ע"ש, ובספר זהר הקדוש ח"א (בהשמטות דרס"ד סע"ב) אמרו: "כל מאן דלא אעסק בפרו ורבו אזעיר דיוקנא דמאריה דלא אשתכח בהאי עלמא **וגרים דלא שריא שכינתא בהאי עלמא**" וכו' ע"ש, ובספר תיקוני זהר (תיקון כ"א ד"ס ע"א): "**מצות פריה ורביה - דא שכינתא**", ובספר זהר הקדוש ח"ג (ד"ד ע"א): "האי בר נש דאוליד בר אתקשר **בשכינתא**, דהיא פתחא דכל פתחין עלאין, פתחא דאתקשר בשמא קדישא", והובא בספר נפש חיים (מערכת ב' אות ל"א) ע"ש, ועיין עוד בספר הזהר הקדוש ח"א (ד"ג ע"א), ושם ח"ב (ד"ג ע"ב), ובתיקוני זהר (תיקון מ"ג דפ"ב רע"ב), ולגאון מהריק"ש ז"ל בשו"ת אהלי יעקב (דנ"ג ע"ב), ואכמ"ל. [ועיין טור אה"ע (ר"ס א') ודרישה (שם אות ג') ולא הזכיר לשון ספר הזהר שהבאנו ע"ש].

ולפי זה שכרו איתו שנות חיים, שהרי כל שיש השראת שכינה ודבוק בה זוכה לאריכות ימים ושנות חיים, וכאומרם ז"ל במדרש דברים רבה (ר"פ כי תבא): "דע שאתה מקבל פני **שכינה**, מה כתיב אחריו כי מוציא מצא **חיים**", ובפירוש רבינו בחיי ז"ל (ר"פ וירא) כתב: "**כי החיים דבקים בגילוי שכינה**", והרב כלי יקר ז"ל בספרו עמודי שש (עמוד התורה בסופו ד"ז סע"ד) כתב: "**הדבקות בשכינה נותן חיים אל הנדבק**", וכאשר יסדנו בארוכה בפתיחה לחיבורי הנכחי ע"ש. [ועיין בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ה (סימן ד', וסימן ל"ד, וסימן נ"ד, וסימן נ"ח)].

הוא בכלל מצוה דפריה ורביה, כנראה מדברי התוספות סנהדרין (נ"ט רע"ב) וכמו שנתבאר בחידושים, ולכן על ידי מצות פריה ורביה בכוונה הראויה לשם ה' - יוכל גם כן לתקן מה שחטא באיסור זה ולקלוט אותן טיפין לקדושה, כי כל לאו הבא מכלל עשה העשה הוא תיקון הלאו.

וגם בלאו הכי אמרו במדרש ויקרא רבה (פכ"א ס"ה) כי באבר שעשה בו חבילות עבירות יעשה בו חבילות של מצוות ע"ש, וכן כאן באותו אבר חבילות מצוות היינו פריה ורביה ומצות עונה. [ומיהו יש לומר נמי ישב ולא עבר עבירה כדרכי חנינא בר פפי שנזדמנה לידו מיקרי גם כן מצוה כדאיתא בקידושין (ט"ל ע"ב)].

ואין רצונו לומר חבילות בריבוי במעשה, דעל זה אמרו בברכות (כ"ב א') שלא יהיו תלמידי חכמים מצוים וכו', ואמרו אל תרבה "שיחה" עם האשה כנודע. רק אין רצונו לומר בכמות, אלא באיכות שיהיה בקדושה ובטהרה, דבלאו הכי מיקרי בעילת זנות וכבהמות, כדאיתא בספר הזהר כמה פעמים, רק כאשר הוא בקדושה כפי אפשרות האדם דאין הקב"ה בא בטרוניא וכו'.

והרי אמרו ז"ל במדרש ויקרא רבה (פי"ד ס"ה) בעוון מלא דאפילו חסיד שבחסידים וכו', אז ה' צלך גם כן דוגמתו שופע לארץ העליונה אשר היתה חריבה ויבישה על ידי חטאיו כנודע כדאיתא בתיקונים וניתקן הכל. ועל ידי שיוורדים טיפי גשמים מלמעלה על הארץ, היא נותנת יכולה שהיא רוח קדושה בלב האדם תחת רוח הטומאה שהיה לו מקודם, כמו שאמר דוד המלך ע"ה באותו מזמור ורוח קדשך אל תקח ממני השיבה לי וגו'". עד כאן דברי הכהן הגדול זיע"א.

ומצאתי בס"ד בספר הזהר הקדוש ח"א (דרט"ז ע"ב): "מה כתיב לעילא וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה, ויפרו וירבו מאד, וכתיב ויחי יעקב, דלא אתחזי לאפרשא בין דא לדא, וכו' וכו', כדין אקרי ויחי יעקב, ולא פריש בין ויפרו וירבו מאד לויחי יעקב, והכי אתחזי", ועיין שם טעמו של ספר הזהר, ועיין בספר הליקוטים (פרשת וישב פמ"ח), ובספר עץ הדעת טוב (פרשת ויחי), ובספר מגלה עמוקות (פרשת ויחי), ולרמ"ע מפאנו ז"ל בספר יונת אלם (פרק נ"ה), ונכפל במאמר הנפש שלו (ח"ז פי"ד) ודוק.

ודע שרבינו עושה חסד לאלפים הגאון רבי אליעזר פאפו זצ"ל בספר פלא יועץ (סוף ערך פריה ורביה) כתב: "**ועיקר פריה ורביה בתורה, שישתדל לחדש חידושים, ויפצו מעיינותיו חוצה, ויעמיד תלמידים הרבה אולי יזכה שיהא נצר מטעיו מעשה ידיו להתפאר ואז אשריו ומה טוב חלקו**" ע"ש.

ואכן כבר רבינו מאיר פאפירש ז"ל בספרו אור הישר (עמוד התורה פט"ו ס"ד, דף צ"ו) כתב: "מצות פריה ורביה בדברי תורה שלא יהא עקר בשכלו שאינו מוליד, ואמרו חז"ל **דלא מוסיף יסף**, וצריך שיחדש בכל יום מה שלא חדש מקדמת דנא, ובזה יאירו ימיו לעולם הבא". דוק והבן.

ויש להוסיף בזה דברים בס"ד, שהרי ביארנו בחיבורי הנכחי (ערך חידושי תורה) שהמחדש חידושי תורה יאריך ימים ע"ש, ולפיכך סגולת מצות פרו ורבו בתורה תוסיף ימים ודוק.

עוד דע כי יסוד גדול לימדנו הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספר צדקת הצדיק (אות קכ"ד): "איסור דהוצאת זרע לבטלה

אחר שהעון הנ"ל גורם קיצור שנות חיו של האדם כמבואר בחיבורי הנכחי לעיל (עון השחתת זרע), ואם כן כשמקיים מצוות פרו ורבו כהלכה, מתקן עון זה, ובדין הוא שיטול שכרו אורך ימים ושנות חיים ודוק.

ומבואר בדברי קדשו ז"ל שעל ידי קיום מצות פרו ורבו בכוונה הראויה להשי"ת בקדושה ובטהרה, מתקן עון השחתת זרע רח"ל, ולפי דרכו ז"ל יובן היטב מדוע מצוות פרו ורבו מזכה אורך ימים ושנות חיים לאדם,

חידושי סוגיות

(יומא נ"ז א', נ"ז ב')

א. בענין בל תוסיף בעושה מצוה מספק

[זכות יצחק ח"ב סי' טז]

לא הגיע עדיין זמן הזאת דם השעיר, ומשום בל תוסיף ליכא אלא כשהוא בעצמו כדאמרינן בראש השנה (כ"ח ב') לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו, ועוד דספיקא הוא "עכ"ל. [וכבר נודע דהתוספות ישנים דיומא מחברן הוא רבינו הסמ"ג, ככתוב בהגהות לזית חן על ראבי"ה מסכת ברכות (בהשמטות לד"ב ע"ב) ובספר שרי האלף ח"א (דף רכ"א), ועיין מה שהבאתי לקמן בחיבורי הנכחי (סימן כ' סד"ה) והנה ודוק היטב].

ומסיום דברי התוספות ישנים מתבאר להדיא דאיסור בל תוסיף ליכא כשעושה מחמת ספק כדכחא בנתערבו הדמים, וכן כתב להדיא רבינו הריטב"א ז"ל בחידושי לעירובין (צ"ו א' ד"ה יצאו): "ולכא למימר דשמא אינו זמנן ועבר משום בל תוסיף, דכל שעושה מפני הספק אין בו משום בל תוסיף כדברינוא במסכת ראש השנה (ט"ז ב'), וכן כתב רבו הרשב"א ז"ל בחידושי לראש השנה (שם) עיין שם. ועיין בזה לגאון מהר"י נתנון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תניא ח"ב סימן ט' ד"ט סע"א), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו גנני חיים (מערכת ב' כלל ל"ח סק"י), ושדי חמד (פאת השדי מערכת ב' כלל ל"ה) ע"ש, ולגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה או"ח (ס"ס ל"א), ובספרו עין הרועים (דמ"ח ע"ב אות ג'), ודבר חידוש ראיתי בשו"ת נודע בשערים מהדורה תניא (או"ח סימן ב' ד"ב סע"ד) שכתב דבעושה

יומא (נ"ז א'): "נתערבו לו דמים בדמים (של פר ושל שעיר קודם שנתן בפנים כלום, רש"י), רבא אמר נותן אחד למעלה ושבע למטה ועולה לו לכאן ולכאן, אמרוה קמיה דרבי ירמיה אמר בבלי טפשאי משום דיירי בארעא דחשוכא אמרי שמעתא דמחשכן הא קא יהיב למעלה דשעיר מקמי מטה דפר והתורה אמרה וכלה מכפר את הקודש כלה דם הפר ואחר כך כלה דם השעיר, אלא אמר רבי ירמיה נותן אחת למעלה ושבע למטה לשם הפר, וחוזר ונותן אחת למעלה ושבע למטה לשם השעיר". [ועיין מנחות (נ"ב א') ובכורות (כ"ה ב') שגם שם רבי ירמיה קרא ואמר על שמועות רבא בבלי וכו', ובזה אני מסביר לעצמי ההיא דכתובות (ע"ה סע"א): "אמר אביי וחד מינייהו (מבני ארץ ישראל רש"י) עדיף כתרי מינן, אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו, דהא רבי ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן, וכי סליק להתם קרי לן בבלי טפשאי", ורבא אכן על עצמו כיון שרבי ירמיה קרא עליו בבלי וכו' ודוק. ועיין בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן י"ח)].

ורבינו הסמ"ג ז"ל בתוספות ישנים ליומא שם כה כתב: "נותן אחת למעלה ושבע למטה לשם הפר, ואף על גב דמזה נמי דם השעיר, הני הזאות בטלות הן דאינו מתכוין להזות מדם השעיר ואפילו למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה הינו כשהגיע זמנו אבל כאן

סק"ז וסק"ח) ועיין שם בפרי מגדים (אש"א שם ושם, ומש"ז סק"ז וסק"ז) ע"ש, אני רואה הכרח, דמה שכתב מרן ז"ל דלא יברך לאו משום דמספקא לו איך ההלכה אם כמאן דאמר מצוות צריכות כוונה או לא, דלעולם יש לומר דקיימא לן וכן פסק השלחן ערוך דמצוות צריכות כוונה ומדין ודאי הוא, והא דלא מברכים הוא משום דברכות לא מעכבות ואמאי יברך כשיש חולקים, ודוגמא לדבר מה שכתב מרן בשלחן ערוך או"ח (סימן קנ"ט) דלדבר שטיבולו במשקה חייב לטול ידיו ולא יברך, והתם פשיטא דהא דאינו מברך לאו מדין ספק הוא, דהרי דעת רובא דרובא מהפוסקים דהלכה דבר שטיבולו במשקה חייב בנטילה אף בזמן הזה וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי יד סופר ח"א (סימן י"ב ד"ו סע"ב) עש"ב, אלא דמשום שדעת התוספות דבזמן הזה ליכא לדין נטילת ידים לטיבולו במשקה, אין אנו מברכים וכמבואר בבית יוסף שם ובשאר רבותינו ז"ל שם, ועיין בחיבורי יד סופר שם, ואם כן הוא הדין כאן, ועיין שלחן ערוך אורח חיים (סימן תרמ"ט ס"ו): "בשעת הדחק שאין נמצא כשר, כל הפסולים נוטלין ואין מברכים". וכתב בערוך השלחן (שם אות כ"ג): "כיון שאין הברכה מעכבת למה לנו לברך, אף שהלכה כרוב הפוסקים" ע"ש, ועיין מה שכתבנו בחיבורי יד סופר ח"א (אות י"ב) בס"ד.

ועיין בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ה' הערה א' ד"ה ודע דף נ"ו, ודף ק"י ד"ה ומ"ש) שכתבתי בס"ד שדעת מרן ז"ל דהא דקיימא לן מצוות צריכות כוונה הוא מדין ודאי ולא מדין ספק, וכתבתי להוכיח כן מדברי מרן ז"ל בשלחן ערוך, והבאתי שם שכן כתב להדיא הגאון רבי דוד זילבערשטיין ז"ל בספרו שבילי דוד או"ח (כללי ברכות דף ה' ריש ע"ג) שדעת מרן ז"ל השלחן ערוך לפסוק דמצוות צריכות כוונה

מצוה מספק יש על כל פנים בל תוסיף מדרבנן, ומדברי רבותינו הקדמונים ז"ל דלעיל מתבאר לא כן וצ"ע.

והנה מרן ז"ל בשלחנו הטהור או"ח (סימן ל"ד ס"ב) כתב: "ורא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שניהם ויכוין בהנחתן באותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי והשאר הם כרצועות בעלמא" וכו'. **וראותי** לגאון רבי מרדכי ווינקלער זצ"ל בשו"ת לבושי מרדכי ח"א (או"ח סימן ב' ד"ה ע"ד) שכתב על דברי השלחן ערוך: "ולמה לא די בלבד שיכוין שיוצא רק באותן שהן כהלכה ולמה צריך שיכוין גם שהשאר כרצועות בעלמא, ועיין בט"ז שם, אלא היינו טעמא כיון דאיכא מאן דאמר דמצוות אין צריכות כוונה, ואם כי מרן המחבר ז"ל פסק בשלחן ערוך (סימן ס' סעיף ד') הלכה כמאן דאמר מצוות צריכות כוונה היינו לחומרא כמו שכתב המגן אברהם (סימן תפ"ט), ואם כן כל שכן מי שבא לעשות מצוה מצד ספק דחיישינן משום בל תוסיף ועל כן צריך לפרש ההפוך" עכת"ד ז"ל.

ויש לי לעיין בדברי קדשו, דמה שכתב בסוף דבריו דהעושה מצוה מצד ספק חיישינן לבל תוסיף, הנה המגן אברהם (סימן ל"א סק"ב) כתב משם רבינו הסמ"ק דבעושה מצוה משום ספק ליכא בל תוסיף ע"ש, ואנו הבאנו לעיל עוד ראשונים שכתבו כן ואם כן דל מהכא חשש בל תוסיף ודוק.

ובן מה שכתב שם בלבושי מרדכי שהמגן אברהם (סימן תפ"ט) כתב שמרן המחבר ז"ל פסק דהא דקיימא לן מצוות צריכות כוונה הוא מדין ספק, וכן כתב עוד שם בלבושי מרדכי (סימן י"ז), לא מצאתי שם במגן אברהם להדיא, ואם כיון למה שכתב המגן אברהם (שם

מספק, אי נמי בדבר שבמציאות אי אפשר לברר כההיא דנתערבו הדמים דפר ושעיר ליכא משום בל תוסיף, אבל כאן במי שטח ביתו בטיט דספק דמציאות הוא ויכול לבררו כשיגרור הטיט אף על פי שיש הפסד מרובה לא חשיב כעושה מספק ואין בו משום בל תוסיף. ואם דברינו נכונים בחילוק זה בעושה מספק אם הוא ספק במציאות או גם ספק בדין, אזי יש לעיין גם במה שכתב הגאון מהרש"ק ז"ל בשו"ת שנות חיים (ספר סתם הלכות מזוזה סימן ח' דס"ו ע"ד) ע"ש.

וגם מה שכתב הגאון מהרש"ק ז"ל שם (דע"ז ע"ב) להביא ראיה מהא דרבי אבהו התקין לתקוע תשר"ת שמע מינה שאין בעשיה מספק משום בל תוסיף, לכאורה אינה ראיה לא מבעיא לאותם רבותינו הראשונים ז"ל שנקטו שרבי אבהו לאו מדין ספק התקין תקנה זו וכדכתב רב האי גאון ודעימיה ז"ל, אלא אף לחולקים נמי אינה ראיה שהרי כתבו התוספות בראש השנה (ט"ז ב' וכו' ב') דבמוסיף וכו' תקיעות אין משום בל תוסיף, ועיין בזה להגרי"פ פרלא ז"ל בביאורו לספר המצוות דרס"ג ח"א (עשה כ' דקמ"ח ע"ב), והגהות מהר"ץ חיות חגיגה (ו' א') ע"ש, ויש לעיין בזה.

ובעיקר הדבר שכתב מרן ז"ל דתפילין דר"ת מדין ספק, כבר נודע דלדידן אינו כן כי רבינו האריז"ל תנא ופליג וסובר דחובבן מדין ודאי הגמור, וגאון עוזינו החיד"א ז"ל בכל חיבורי קדשו האריך בזה בטוב טעם ודעת דהעיקר כרבינו האריז"ל עיין לו בספרו שו"ת חיים שאל ח"א (סימן א'), ובספרו מחזיק ברכה או"ח (סימן ל"ד אות ב'), ובמורה באצבע (סימן ג' אות ס"ט), ובקשר גודל (סימן ג' אות כ' ואילך), ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תוכחת חיים ח"ב (פרשת שמות ד"ח ע"ב),

מדין ודאי הוא ע"ש, מיהו אחר כך מצאתי לו ז"ל בשבילי דוד (סימן ל"ד ד"י רע"א) שכתב בתירוץ אחד דאינו ברור דהלכה כמאן דאמר מצוות צריכות כוונה ורק לחומרא פסקינן כן ע"ש, ולכאורה סותר דברי עצמו, אלא שמלבד שיש לומר שהרי שם תירץ תירוץ אחר ומשמע שם דלפי זה אין הכי נמי עדיין בסברתו דלעיל עומד דהא דקיימא לן מצוות צריכות כוונה מדין ודאי הוא וכיעוין שם, עוד נראה שלא כתב כן אלא רק **בדעת הרא"ש** ז"ל גרידא, דיש **לכאורה** משמעות בדברי הרא"ש ז"ל דסבירא ליה דהא דהלכה כמאן דאמר מצוות צריכות כוונה הוא מדין ספק וכמו שכתב לדקדק כן בפרי מגדים (סימן תקפ"ט) ואחריו נמשכו קצת אחרונים ז"ל, ועיין שו"ת פני מבין (או"ח בכמה מקומות) ואכמ"ל, ואף שאני איני כדאי מכל מקום לענ"ד אין ראיה מדברי הרא"ש ז"ל וכמו שיראה המעיין בפסקיו לראש השנה (דף כ"ח) ובתוספותיו שם ע"ש, ובמקום אחר הארכתי הרבה בזה בס"ד ואקצר.

ודע דראיתי לגאון מהרש"ק ז"ל בשו"ת שנות חיים (ספר סתם הלכות מזוזה סימן ז' דפ"ו ע"ד) שנשאל במי שטח ביתו בטיט וגם מקום הפתחים טח בטיט ושכח אם לקח המזוזות או לא, אם מותר לו לקבוע מזוזה אחרת דדילמא איכא בל תוסיף, וכתב שכל מה שעושה מספק אין בו משום בל תוסיף, כמו שכתבו הפוסקים גבי ישיבת סוכה בשמיני עצרת, דכיון שאינו עושה רק מספק ליכא בל תוסיף, וכן מהא דעבדינן יום טוב שני דגלויות בפרט בזמן הזה דבקיאי בקביעא דירחא, ואיך לא חיישינן לבל תוסיף, אלא שמע מינה כנ"ל, ומינה נמי לנדון השאלה שנשאל שאין בו משום בל תוסיף ע"ש, ולענ"ד לכאורה יש לחלק שבספק בדין שאין מי שיוכל לבררו, כגון לישב בסוכה בשמיני עצרת, לכן אין בל תוסיף במי שעושה

(סימן ג' דף כ"א) דכשנחלקו מרן ז"ל והאריז"ל נקטינן כרבינו האריז"ל עיין שם בארוכה שכן כתבו כל רבותינו גדולי הדורות ע"ש, ועיין גם בחיבורי כנסת חיים (סימן ב' דף ק"ס), ונתבאר היטב במקומו בס"ד.

ובספרו מועד לכל חי (סימן כ"ג אות ו' דרמ"ג ע"ב), ועיין לגאון אדמו"ר ממונקאטש ז"ל בספרו אות חיים (סימן ל"ד) שהאריך בדברים הראויים אליו ע"ש. ועיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי תוספת חיים שבסוף ספר צוואה מחיים (סוף אות י"ד). ועיין בחיבורי ברכי נפשי

ב. בענין "שש ועירה דם הפר"

[זכות יצחק ח"ב סי' יז]

פ"ה) ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ג' ד"ה ובס"ד) ונתבאר במקומו בס"ד ואכמ"ל.

ואחר כך פייט יוסי בן יוסי ז"ל על סדר א"ב: "מהר ונטל דם הפר והזה ממנו על הפרות וכו', נחץ והניח דם הפר ונטל דם השעיר, שש ועירה דם הפר לתוך דם השעיר וכו', רץ ובא לו אצל הפר ואצל השעיר", והנה בבא זו של "שש ועירה דם הפר" היא עמומה ואינה מובנת, דלפי הפירוש המקובל ששש היינו שמח, אינו מובן מה ראה הכהן הגדול לשמוח דייקא עכשיו כשמערה דם הפר לתוך דם השעיר, ומה לו לשמוח בעבודה זו יותר משאר פרטי עבודת היום, ובפרט אחר שכבר לעיל פייט יוסי בן יוסי "שש על מצוה לקיים דתו", ואם כן כאן שמחה מה זו עושה.

ואמרת לנפשי לעיין במפרשי סדר עבודה אתה כוננת אשר תחת ידי, והנני להביא מה שמצאתי בדבריהם ז"ל. הגאון רבי יהושע בנבנשתי ז"ל בפירושו עבודה תמה לסדר עבודה (שם דל"א ע"ד) כתב: "שש ועירה, לשון ששון שהיה עושה מצותו בששון", ולא פירש יותר, ולא נתרזה צמאוננו, והגאון רבי ישראל קמחי ז"ל בפירושו היקף עבודת ישראל לסדר עבודה אתה כוננת (שם דקע"ח ע"א) כה כתב: "שש ועירה כתב מהר"ם ניגריין שש

יומא (נ"ז ב') תנן: "נטל דם השעיר והניח דם הפר והזה וכו', עירה דם הפר לתוך דם השעיר ונתן את המלא בריקן". ופירש רש"י: "ונתן המלא בריקן בגמרא מפרש חוזר ומערה מזרק מלא בתוך הריקן כדי לערבן יפה".

והקדמון יוסי בן יוסי כהן גדול ז"ל בסדר עבודת יום הכיפורים "אתה כוננת" כה פייט וכתב: "עשה מצוה באימה ויראה וכו' שש על מצוה לקיים דתו", ונראה לי בס"ד דהיינו כאומרם במדרש תנא דבי אליהו (רפ"ג): "שמחתי מתוך יראתי, ויראתי מתוך שמחתי", והוא הוא גם סדר העבודה גם אצל ממשלת מלאכי רום: "שמחים בצאתם ששים בבואם, עושים באימה רצון קוניהם", ויראה ושמחה בהדי הדדי אזלו וככתוב בספר תהלים (ק"ט ע"ד) **יראיך יראוני וישמחו ויש להאריך**. [וגבי יוסי בן יוסי כהן גדול כבר ידעת שיש אומרים שהוא היה מן הכהנים הגדולים שעבדו במקדש שני ועיין לגאון חיד"א ז"ל בשו"ת יוסף אומץ (סימן נ"א דע"ד רע"ד) ובהגהותיו נצוצי אורות לספר הזהר הקדוש ח"ג (דס"ז ע"א), ושו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא או"ח (סימן ק"ג בהגהה), ועיין עוד בזה לגאון רבי יעקב שור ז"ל בהגהות עתים לבינה שעל ספר העתים (במילואים דף שס"ד) ובספר עמודי העבודה (דף

אלא שנשאר לנו לחשוף מקור הדברים, דהיכן מצינו לשון שש והכוונה להזדרז ולמהר, ונראה בעיני ברור דיוסי בן יוסי ע"ה נפיק ליה שש במשמעות כזאת ממקרא דתהלים (י"ט ז): "והוא כחתן יוצא מחופתו **ישיש** כגיבור לרוץ אורח", והכוונה שהשמש כחתן יוצא מחופתו **ומזדרז כגיבור לרוץ** אורח, ואכן מצינו שנתייחסה מידת הזריזות והריצה אל הגיבור, ככתוב: "ירוץ עלי כגיבור" (איוב ט"ז י"ד), ואפשר שהוא גם כוונת הפסוק בספר איוב (ט"ל כ"א) כשמתאר המקרא גבורות הסוס הוא אומר: "יחפרו (רגלי הסוס) בעמק, ו**ישיש** בכח, יצא לקראת נשק", וגם כאן יש לפרש דישיש היינו שימהר ויזדרז ולכן נקרא הסוס סוס מלשון הזריזות וכאילו כתוב שוש, וכדכתב רבינו בחיי בביאורו לתורה בראשית (ג' י"ט): "וכן בשם סוס הכיר אדם הראשון בחכמתו שהסוס קל התנועה ושמח לקראת המלחמה והעלה שמו סוס מלשון שישה, כי הסמכין מתחלפין בשינין" עיין שם, ויש לפרש שלא רק מפני שמחתו לקראת הקרב נקרא כן הסוס, אלא גם משום קלות תנועתו, וכמפורש בדברי רבינו בחיי ז"ל. ובזה עלו יפה דברי יוסי בן יוסי ונתבארו היטב בס"ד. [מוצאי יום הכיפורים תשנ"ג].

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: דברים אלו אמרתי לפני כמה וכמה חכמים הי"ו ובהם ידידי הרב חו"ב י"א גרינבוים שליט"א, ואחר כך הוא נפק דק ואשכח בפירוש הרב המאירי ז"ל לתהלים שם על הפסוק ישיש כגיבור לרוץ אורח שכה פירש: "ישיש כגיבור ישיש הוא פועל עומד, כלומר **יעשה פעולתו בזריזות**, כמו שהולך בשמחה על דרך שהגיבור הולך בשמחה" עכ"ל. [ועיין בפירוש הרד"ק ז"ל לתהלים שם ודוק היטב].

שמח מלשון שש ועושה צדק (ישעיה ס"ד ד') וכפרש"י שם, וטפי היה לו לומר מלשון שש אנכי על אמרתך (תהלים קי"ט), ופירוש הענין שהיה עושה מצותו בשמחה וכו', וקצת קשה דמאי שטיא שמחה זו עתה כשהיה מערה דם הפר לתוך דם השעיר ולשמחה מה זו עושה, ושמא דדם הפר סומק ודם השעיר חורר כמו שאמרו ביומא (נ"ב ב'), ועתה שהיה מערב יפה האדום והלבן ונעשה הכל אחד היה שמח דזהו רמז שנתערבו זכויות ישראל עם העונות והדינים עם החסדים ומתמתקים הגבורות על ידי החסדים ולכן היה שמח". והגאון רבי יעקב יצחקי ז"ל בפירושו המופלא אהלי יעקב למחזור יום הכיפורים (שם דקמ"ז ע"ב) כה כתב: "שש כתבו המפרשים טעם לשמחה זו לפי שבזה נשלמה כפרת הכהנים וישראל על טומאת מקדש וקדשיו, ולרבי שמעון גם על שאר עבירות לכהנים", והדוחק שבביאוריהם רב ומבואר בעליל לכל מעיין ואין הדעת שוקטה בזה, ואין להאריך.

ובס"ד לי נראה ברור דיוסי בן יוסי ז"ל באמרו "שש ועירה דם הפר" וכו', לא נתכוין לשמחה ושש מלשון ששון, אלא כוונתו ז"ל שש דהיינו שהכהן גדול **הזדרז ומיהר**, וזהו ביאור שש, וילמדו עליו רעיו דכשם שבאות מ' פייט **מהר**, ובאות נ' פייט **נחץ** דגם זה לשון מהירות והזדרזות, וכן פייט לקמן **רץ** ובא לו וכו', כך גם כאן שש היינו מיהר והזדרז לערות דם הפר, כי כל עבודת כהן גדול ביום הכיפורים היתה בזריזות ומהירות, ולכן יוסי בן יוסי ז"ל גם פייט שם **שקד** בעצמה וכו' דהוא מלשון זריזות כדפירש רש"י סנהדרין (ל"ה רע"ב), ומינה נמי דלשון שש כאן הוא מלשון זריזות ומהירות, ובזה נתפשטו כל הקמטים ונתיישבו כל ההדורים שבדבריו, ודוק היטב כי נראה לי נכון בס"ד.

עוד שמעתי מידידי הנ"ל הי"ו שלפי האמור בדברינו י"ל מטבע ברכת הרחמן דברכת המזון דברית מילה (דבני אשכנז): "הרחמן הוא יברך בעל ברית המילה אשר שש לעשות צדק בגילה" וכו', דמהו שש לעשות צדק בגילה, ולכאורה לפי ההבנה הרגילה דשש היינו שמח אם כן הוא כפל הענין במילות שונות, אבל להאמור יש לפרש **שש** דהיינו הזדרז ומיהר, לעשות צדק דהיינו ברית מילה בגילה בשמחה, עד כאן שמעתי ויפה אמר דוק ועיין.

הרי שידדי הנ"ל הביא לנו תנא דאורייתא מתקיפי קמאי ז"ל שכבר פירש כאשר כתבנו בס"ד שפועל שש מתפרש בלשון זריזות ומהירות, ובודאי דמינה נמי ללשון הפייט יוסי בן יוסי ז"ל במה שפייט "שש ועירה" וכו', שפירושו שהכהן הגדול הזדרז וכו' וככל אשר כתבנו לעיל, ואיצטמיד חצבא דילן בס"ד, ותהלת ה' ידבר פי על שעזרני והנחני בדרך אמתית, כן יעזרנו סלה לחדש חידושים אמיתיים בתורתו הקדושה אמן.